

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра міжнародного публічного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА(ПРОЕКТ)

на тему:

«Правове регулювання визнання рішень міжнародних судових установ»

Студентки 2 курсу, 11м групи,
заочної форми навчання
спеціальності 082
«Міжнародне право»

Федоріної
Анастасії
Михайлівни

_____

підпис
студента

Науковий керівник
д.ю.н.,
доцент

Дешко
Людмила
Миколаївна

_____

підпис
керівника

Гарант освітньої програми
д.ю.н.,
доцент

Дешко
Людмила
Миколаївна

_____

підпис
керівника

Київ-2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. ВИЗНАННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ УСТАНОВ ЯК ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	7
1.1. Поняття міжнародної судової установи.....	7
1.2. Сутність та правова природа визнання рішень міжнародних судових установ.....	18
РОЗДІЛ 2. ВИЗНАННЯ РІШЕНЬ НЮРНБЕРЗЬКОГО І ТОКІЙСЬКОГО ВОЄННИХ ТРИБУНАЛІВ ТА СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ СУДІВ І ТРИБУНАЛІВ AD HOC	31
2.1. Визнання рішень Нюрнберзького і Токійського воєнних трибуналів.....	31
2.2. Визнання рішень сучасних міжнародних судів і трибуналів ad hoc по колишній Югославії та Руанді	37
2.3. Визнання рішення Спеціального суду по Сьєрра-Леоне	46
РОЗДІЛ 3. ВИЗНАННЯ РІШЕНЬ ПОСТІЙНО ДІЮЧИХ МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ УСТАНОВ	51
3.1. Визнання рішень Міжнародного кримінального суду та Міжнародного суду ООН.....	51
3.2. Визнання рішень Європейського суду з прав людини	59
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні міжнародні відносини характеризуються збільшенням кількості міжнародних судів, які покликані вирішувати міжнародні спори, захищати права людини, розвивати міжнародне право. Рішення таких судів стосуються важливих питань міжнародного життя, основними учасниками якого є держави і міжнародні організації. Значного поширення набуває практика звернення приватних осіб до регіональних судів з прав людини, які наділені статусом міжнародного суду.

Однією з процесуальних форм співробітництва держав в сфері судочинства, яка довгий час не знаходила відображення в процесуальному законодавстві ряду країн, в тому числі і України, є визнання та виконання рішень міжнародних судових установ. Цей факт викликав стурбованість, оскільки у практичній діяльності судам доводилося стикатися із цією категорією справ та вирішувати їх. У результаті по-різному вирішувалися питання щодо визначення підсудності, складу суду, визначення кола та процесуальних прав і обов'язків осіб, стосовно яких вирішуються питання про визнання та виконання рішень міжнародних судових установ [1, с. 188]. В Україні, зокрема, регулювання цього інституту відбувалося згідно з Інструкцією про порядок виконання європейських конвенцій з питань кримінального судочинства 1999 р. [2], ряд норм якої суперечили діючому законодавству України та низці міжнародно-правових договорів України [3, с. 3]. Наразі, хоча визнання та виконання рішень міжнародних судових установ і знайшло відображення в процесуальному законодавстві України, тим не менш практика свідчить, що потребують подальшої розробки основні положення інституту визнання та виконання рішень міжнародних судових установ, процесуального порядку та особливостей його реалізації.

В науці міжнародного права проблема визнання рішень міжнародних судових установ існує давно, але вона розглядалась в основному науковцями лише крізь

призму виконання міжнародних угод, а тому це питання в світлі охорони і захисту прав громадян і юридичних осіб стає дедалі актуальнішим, що зумовлюється розвитком міжнародних економічних стосунків. Історичні і економічні передумови розвитку цього інституту міжнародного права розглянуті у багатьох роботах, серед яких роботи Баймуратова М. О., Буроменського М. В., Буткевича В. Г., Корецького В.М., Рабіновича П. М. та інших.

Останні публікації, присвячені цій темі, свідчать, що вчені продовжують дослідження у цьому напрямку, але в їх працях або зазначені вище рішення аналізуються лише на предмет загального визнання або виконання, без врахування статусу органу, що його постановив, або ці праці сфокусовані здебільшого на визнанні рішень третейських (арбітражних) судів. Однозначної доктрини щодо визнання рішень міжнародних судових установ досі не створено.

Вище викладене свідчить про актуальність обраної теми дослідження.

Мета дослідження – на основі комплексного аналізу доктринальних основ, правової регламентації визнання рішень міжнародних судових установ виявити тенденції розвитку міжнародної юрисдикції та закономірності посилення ролі міжнародних судових установ при формуванні міжнародного публічного права, а також сформулювати пропозиції щодо визнання Україною юрисдикції міжнародних кримінальних судів і трибуналів.

Задачі:

- уточнити ознаки, за допомогою яких міжнародні судові установи відмежовуються від інших форм взаємодії держав при вирішенні спорів
- уточнити визначення поняття «міжнародна судова установа»;
- встановити функціональне призначення міжнародного судочинства, джерело імперативної сили рішення міжнародної судової установи і гарантію його виконання;
- класифікувати рішення міжнародних судових установ в залежності від статусу органу, що його постановив;

- уточнити юрисдикцію міжнародних арбітражних судів, які засновані на міждержавному рівні і які не знаходяться під юрисдикцією окремої країни та тих, які створюються в певній країні і знаходяться під її юрисдикцією;
- встановити особливості повноважень Нюрнберзького трибуналу і Токійського трибуналу;
- виявити особливості юрисдикції трибуналів по колишній Югославії і Руанді, а також сучасних трибуналів ad hoc;
- встановити особливості визнання рішень Міжнародного кримінального суду, а також особливості рішень Міжнародного суду ООН та Консультативних висновків Міжнародного суду ООН;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення законодавства України.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають при визнанні рішень міжнародних судових установ.

Предмет – правове регулювання визнання рішень міжнародних судових установ.

Методологічною основою дослідження стали загальні методи наукового пізнання, а також такі, що застосовуються в юридичній науці: методи аналізу і синтезу, формально-логічний, порівняльно-правовий, статистичний тощо. Зокрема, завдяки історико-правовому методу досліджено еволюцію визнання і виконання рішень міжнародних судових установ. Метод діалектики дозволив дослідити еволюцію концептуальних засад визнання і виконання рішень міжнародних судових установ, а методи аналізу і синтезу – уточнити визначення визнання і виконання рішень міжнародних судових установ. Логіко-семантичний метод застосовано для поглиблення загального понятійно-дефініційного апарату. За допомогою формально-логічного методу проведено аналіз міжнародних документів та практики їх застосування, законодавства України, що регламентує визнання і виконання рішень міжнародних судових установ з метою виявлення його недоліків і розроблення пропозицій щодо їх усунення.

У процесі дослідження використовувалися акти міжнародних організацій, нормативно-правові акти органів державної влади України та зарубіжних країн, практика міжнародних судових установ, рішення Конституційного Суду України.

Нормативну базу дослідження становлять міжнародні договори, правотворчі рішення міжнародних організацій і органів, нормативно-правові акти України та зарубіжних країн. Емпіричною базою дослідження є декларації та резолюції міжнародних міжурядових організацій, матеріали судової практики.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена тим, що в випускній кваліфікаційній роботі на основі наукових здобутків, міжнародних договорів, правотворчих рішень міжнародних організацій і органів, рішень міжнародних судових установ, законодавства різних країн та практики його застосування проведено системне, комплексне дослідження визнання рішень міжнародних судових установ, що дало змогу обґрунтувати цілісну наукову концепцію визнання і виконання рішень міжнародних судових установ, а також нові теоретичні та прикладні положення і висновки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані під час дослідження висновки та положення можуть бути використані у: науково-дослідній, нормотворчій та правозастосовній діяльності, навчальному процесі.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури.

РОЗДІЛ І

ВИЗНАННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ УСТАНОВ ЯК ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

1.1. Поняття міжнародної судової установи

У науковій літературі з міжнародного права багато уваги приділяється рішенням міжнародних судових органів. З відомих у нас перекладних курсів міжнародного права праця Е. Х. де Аречаги майже повністю ґрунтується на рішеннях Міжнародного Суду ООН [24]. Праця І. П. Бліщенко «Прецеденты в международном праве» також у великій мірі базується на рішеннях Суду [5]. Також існують спеціальні монографічні дослідження у даній тематиці, наприклад, «Решения органов международного правосудия в системе международного публичного права» А. С. Смбалян [6].

Водночас, питання поняття міжнародної судової установи і досі є дискусійним.

Так, як наголошує А. Підгородинська Кримінальний процесуальний кодекс України [7] в ст. 614 передбачив, що визнання та виконання в Україні вироків міжнародних судових установ, а також прийняття осіб, засуджених такими судами до позбавлення волі, здійснюється згідно з правилами КПК України на підставі міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Тобто, можна зробити висновок, що законодавчо існує можливість співробітництва з міжнародними судовими установами, зокрема, шляхом визнання та виконання вироків таких установ, а також прийняття осіб, які засуджені останніми. Безперечно, включення такої норми – крок вперед, однак ефективна реалізація ст. 614 КПК України залишається під питанням. Перша проблема, з якою стикаємося, – невизначеність поняття «міжнародна судова установа». У законодавстві України є визначення іноземного (міжнародного) юрисдикційного органу, під яким розуміється міжнародний судовий, міжнародний

арбітражний орган, згода на здійснення юрисдикції яким щодо України надана відповідно до укладеного належним чином міжнародного договору України або в інший спосіб згідно із законами України, а також судовий, арбітражний орган іноземної держави (ст. 1 Порядку здійснення захисту прав та інтересів України під час розгляду справ у закордонних юрисдикційних органах, затвердженого Указом Президента України № 0581 від 25.06.2002 р.). Наступне питання – відсутність сталої термінології при найменуванні системи органів кримінальної юстиції, зокрема, співвідношення понять «судова установа» та «судовий орган». Відповідь на це питання залишається поза законодавчим визначенням і потребує звернення до науки міжнародного права [8].

Сьогодні теоретики міжнародного права застосовують різні терміни для визначення міжнародних судів:

- 1) міжнародний судовий орган,
- 2) міжнародна судова установа,
- 3) орган міжнародного правосуддя,
- 4) міжнародний трибунал.

Так, І.С. Марусін, характеризуючи систему міжнародного правосуддя, не розрізняє за будь-якою принциповою ознакою останні (наприклад всі міжнародні суди, крім арбітражних, відносить до міжнародних судових установ) [9, с. 118]. М.Л. Ентін використовує термін «міжнародна судова установа» і відносить до них міжнародні судові органи загальної компетенції, суди з прав людини, суди інтеграційних об'єднань, квазіюрисдикційні органи міжнародних організацій [10, с. 8]. Автор зазначає, що не існує однієї загальноновизнаної класифікації, однак слід відокремлювати міжнародні судові установи спеціальної компетенції (кримінальні суди, зокрема і трибунали, наприклад, Нюрнберзький та Токійський трибунали, Міжнародний трибунал по колишній Югославії) та міжнародні судові установи універсального типу, що приймають до розгляду по суті різні види спорів (наприклад, Суд ЄС). Тобто, принципової різниці між вищевказаними термінами

автор не вбачає. І.С. Марусін зазначає, що «міжнародні судові установи, стороною розгляду в яких вправі виступати фізичні особи, являються органами міжнародних міждержавних організацій, які можуть бути допоміжним органом (тобто, не передбаченим установчим договором даної організації, а створеним в процесі функціонування нею самою – Міжнародний трибунал по Руанді); головним органом, тобто одним із керівних органів даної організації, як визначено в установчому договорі (Суд Андського Співтовариства); основним органом, для здійснення функцій якого й було створено дану організацію (Міжнародний кримінальний суд, Спеціальний Суд по Сьєрра–Леоне. Проміжне значення віддається судам з прав людини (Європейському та Міжамериканському) [11, с. 9].

Так, Виразивши стурбованість сформованою ситуацією, Рада Безпеки ООН у резолюціях 764 від 13 липня 1992 року [12] і 771 від 13 серпня 1992 року [13] зазначила індивідуальну відповідальність тих, хто допускає порушення або своїми діями порушує положення гуманітарного права. 6 жовтня 1992 року резолюцією 780 Рада Безпеки доручила Генеральному секретареві в терміновому порядку утворити безсторонню комісію експертів для розгляду і вивчення інформації з метою подання Генеральному секретареві своїх висновків щодо фактів, які підтверджують серйозні порушення Женевських конвенцій і інших норм міжнародного гуманітарного права, чинених на території колишньої Югославії [14]. Для виконання цієї резолюції була утворена Комісія експертів [15]. У листі від 9 лютого 1993 року Генеральний секретар подав Голові Ради Безпеки Проміжну доповідь цієї комісії експертів, що містить висновок про те, що на території колишньої Югославії були скоєні серйозні порушення міжнародного гуманітарного права. Комісія відзначила бажаність заснування спеціального міжнародного трибуналу в зв'язку з цими подіями [16].

У резолюції 808, що одноголосно прийняла Рада Безпеки 22 лютого 1993 року, відбите принципове рішення про утворення такого трибуналу.

Виразивши серйозну тривогу з приводу повідомлень про широкомасштабні порушення положень міжнародного гуманітарного права, що безупинно надходять, які відбуваються на території колишньої Югославії, у тому числі повідомлень про масові вбивства і продовження практики «етнічного чищення», Рада Безпеки визначила, що ця ситуація являє собою загрозу для міжнародного миру і безпеки. Бажаючи покласти край таким злочинам і вжити ефективних заходів для віддання до суду відповідальних за них осіб, будучи переконаною у тім, що в конкретних умовах колишньої Югославії заснування міжнародного трибуналу дозволило б досягти цієї мети і сприяло б відновленню і підтримці миру, Рада Безпеки ухвалила, що має бути заснований міжнародний трибунал для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчинені на території колишньої Югославії з 1991 року [17]. Резолюцією 820 від 17 квітня 1993 року Рада Безпеки знову засудила всі порушення міжнародного гуманітарного права, включаючи, зокрема, практику «етнічного чищення», і підтвердила, що винні особи будуть нести особисту відповідальність за такі діяння [18].

Виконуючи доручення Ради Безпеки, Генеральний секретар подав доповідь, у якій містився проект Статуту Трибуналу. У проекті були враховані думки 31 держави і декількох міжнародних організацій, що дали свої коментарі за проектом. У Доповіді визнавалося: «При звичайному відбуванні подій для заснування міжнародного трибуналу застосовувався б такий спосіб: укладається міжнародний договір, відповідно до якого держави-учасниці засновують трибунал і його статут. Такий міжнародний договір готується і затверджується відповідним міжнародним органом (наприклад, Генеральною Асамблеєю чи спеціально скликаною конференцією), після чого він відкривається для підписання і ратифікації. Даний спосіб має ту перевагу, що дозволяє провести докладний розгляд усіх питань, що стосуються заснування міжнародного трибуналу. Він також дозволяє державам, що беруть участь у переговорах і укладенні

міжнародного договору, повною мірою користатися своєю суверенною волею, зокрема щодо їхнього бажання чи небажання брати участь у цьому міжнародному договорі» [19].

Проте Генеральний секретар вважав, що стосовно конкретного випадку з колишньою Югославією заснування міжнародного трибуналу за допомогою ухвалення рішення на основі Глави VII є виправданим із правового погляду. «У даному конкретному випадку Рада Безпеки заснувала би, як примусову міру на основі Глави VII, допоміжний орган у рамках статті 29 Статуту, який би, однак, мав судовий характер, – говориться в Доповіді. – Цей орган, звичайно ж, мав би виконувати свої функції незалежно від політичних міркувань; на нього не поширювалися б повноваження чи контроль Ради Безпеки в питаннях виконання ним своїх судових функцій. Однак тривалість існування міжнародного трибуналу як примусової міри відповідно до Глави VII буде зв'язана з відновленням і підтримкою миру на території колишньої Югославії і з рішеннями Ради Безпеки стосовно цих питань». Таким чином, джерелом повноважень міжнародних кримінальних трибуналів по колишній Югославії і по Руанді була не угода між державами, що безпосередньо мали юрисдикцію по розглянутих злочинах, а рішення Ради Безпеки.

Розглянувши доповідь Генерального секретаря, Рада Безпеки у своїй історичній резолюції 827 від 25 травня 1993 року ще раз відзначила серйозність порушень (масових убивств, організованої і систематичної затримки і зґвалтування жінок, «етнічного чищення», зокрема з метою придбання й утримання території), чинених у колишній Югославії, і особливо у Республіці Боснії та Герцеговині. Вважаючи, що в конкретних умовах колишньої Югославії заснування Радою міжнародного трибуналу і судове переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, сприяли б відновленню і підтримці миру, і діючи на підставі глави VII Статуту Організації Об'єднаних Націй, Рада Безпеки ухвалила «заснувати Міжнародний

трибунал з єдиною метою судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчинені на території колишньої Югославії в період з 1 січня 1991 р. аж до дати, яку визначить Рада Безпеки після відновлення миру, і затвердити для цього Статут Міжнародного трибуналу». У резолюції зазначалося те, що всі держави мають повною мірою співробітничати з Міжнародним трибуналом і його органами і що всі держави мають вживати в рамках свого внутрішнього права будь-яких заходів, необхідних для здійснення положень резолюції і Статуту, включаючи обов'язок держав виконувати прохання про надання допомоги чи накази судової камери»[20].

Міжнародний кримінальний трибунал ad hoc, аналогічний Трибуналу по колишній Югославії, був заснований у зв'язку з гуманітарною катастрофою в Руанді. У 90-х роках минулого століття конфлікт між народностями, що населяють Руанду, тутси і хуту, призвів до спалаху найжорстокішого насильства. Півмільйона хуту були вбиті, понад мільйона бігли в сусідні країни, в основному Заір. Спроби міжнародного співтовариства захистити біженців зазнали провалу через відмовлення урядів (за винятком Франції) надати свої військові підрозділи чи засоби на допомогу африканським державам. 30 квітня 1994 року Голова Ради Безпеки у своїй заяві засудив порушення міжнародного гуманітарного права в Руанді й поставив питання про необхідність розслідування серйозних порушень міжнародного гуманітарного права. У резолюціях 918 (1994) [21] і 925 [22] (1994) Рада Безпеки знову засудила триваючі масові вбивства на території Руанди. 1 липня 1994 року в резолюції 935 Рада Безпеки встановила, що геноцид й інші систематичні та широкомасштабні порушення міжнародного гуманітарного права складають загрозу міжнародному миру і безпеці, у зв'язку з чим виникло питання про заснування кримінального трибуналу з метою стримування конфлікту і покарання винних осіб [23].

Для виконання цієї резолюції була заснована Комісія експертів, у попередній доповіді якої констатувалися факти грубих порушень міжнародного гуманітарного

права в Руанді [24]. Спочатку комісія експертів по Руанді пропонувала розширити юрисдикцію Трибуналу по колишній Югославії, включивши в неї злочини, вчинені в Руанді, однак це викликало побоювання, що в такий спосіб зникне розбіжність між постійним судом і механізмом ad hoc. Щоб не створювати прецедент з поширення Радою Безпеки юрисдикції органу ad hoc на зовсім нову ситуацію, було прийняте рішення про утворення окремого органу. У вересні 1994 року перемігша в конфлікті сторона погодилася з утворенням міжнародного трибуналу, незважаючи на первісний намір обмежитися національними судами. У Раду Безпеки надійшло прохання від руандійського уряду про заснування трибуналу [25], з урахуванням якого 8 листопада 1994 року Рада Безпеки резолюцією 955 заснувала Міжнародний кримінальний трибунал для судового переслідування осіб, відповідальних за геноцид і інші серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчинені на території Руанди, і громадян Руанди, відповідальних за геноцид і інші подібні порушення, вчинені на території сусідніх держав у період з 1 січня по 31 грудня 1994 року [26]. Таким чином, були утворені два міжнародних судових органи, що мають міжнародну кримінальну юрисдикцію ad hoc.

Багато учених визнали, що обраний Радою Безпеки спосіб заснування трибуналів був доцільним і таким, що відповідав політичним реаліям [27]. Разом з тим такий спосіб став підставою для гострих політичних і наукових дискусій із приводу легітимності [28].

Як наголошує А. Підгородинська щодо розмежування понять «міжнародний судовий орган» і «міжнародна судова установа», в літературі зазначається, що вони термінологічно в різних галузях права відрізняються. Наприклад, у кримінальному процесуальному праві орган – це збірне поняття, що означає або установу, або посадову особу, яка уповноважена здійснювати кримінальну процесуальну чи іншу діяльність. Установа в даному випадку означає конкретну організацію, яка буде займатися такою діяльністю [29]. В своєму дослідженні О.В.

Васякіна, провівши аналіз із внутрішньодержавним правом, робить висновок, що поняття «міжнародний судовий орган» є загальним для всіх міжнародних судових установ чи інших організацій, що забезпечують діяльність міжнародних судів [30, с. 88]. Що стосується відповіді на питання, чи відносяться міжнародні трибунали до міжнародних судових установ, то також одностайності у цьому немає.

Проте природа міжнародного суду залишається незмінною з часів створення у 1922 році Постійної палати міжнародного правосуддя при Лізі Націй. Саме тоді вперше з'явився міжнародний суд загального характеру і держава могла в односторонньому порядку порушити у ньому справу проти іншої держави, причому попередня згода сторін щодо складу суду та про питання розгляду не була обов'язковою. Протягом фактичного існування Постійної палати міжнародного правосуддя - із січня 1922 р. по лютий 1940 р. - на її розгляд було передано 79 справ. Що стосується стану виконання рішень, то суддя М. Хадсон відзначає, що «не було випадку, щоб держава відмовилась виконати рішення Палати» [31]. Аналізуючи рішення та їх виконання, М. Хадсон вказує, що у ряді випадків вони вимагали від сторін утримання від здійснення певних дій, а деякі з рішень зобов'язували сторону здійснити певну дію. Він наводить, як позитивний приклад, виконання рішення у справі про правовий статус Східної Гренландії від 5 вересня 1933 року, відповідно до якого «норвезька декларація про окупацію території в Гренландії є незаконною і недійсною». Через два дні норвезький уряд анулював даний декрет [32].

Відповідно до частини першої статті 9 Конституції України [33] чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

До міжнародних судів, юрисдикція яких визнана Україною, слід віднести Європейський суд з прав людини, Міжнародний комерційний арбітражний суд та Міжнародний суд ООН, Міжнародний Трибунал з морського права, виходячи з аналізу підписаних та ратифікованих Україною міжнародних договорів.

Так, Україна як член ООН автоматично є учасником Статуту Міжнародного суду ООН, який було підписано 26 червня 1945 року [34].

Як член ООН Україна підписала й ратифікувала Нью-Йоркську конвенцію про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року [35], а також Європейську конвенцію про зовнішньоторговельний арбітраж 1961 року [36]. Торгово-промислова палата України затвердила Регламент МКАС [37], Положення про арбітражні збори і витрати [38], Рекомендаційний список арбітрів [39]. При цьому необхідно зазначити, що існують: міжнародні арбітражні суди, які засновуються на міждержавному рівні і які не знаходяться під юрисдикцією окремої країни (наприклад, Міжнародний третейський суд, Економічний суд СНД та ін.) та ті, які створюються в певній країні і не можуть за належністю вважатись міжнародними, оскільки вони створені і знаходяться під юрисдикцією певної країни (МКАС при ТПП України). Для того, щоб такі суди за статусом можна було вважати міжнародними, юрисдикцію таких судів мають офіційно визнавати інші держави.

Законом України від 17 липня 1997 р. №475/97-ВР «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та Протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції», із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 24 березня 1999 року № 51 –XIV, передбачена юрисдикція Європейського суду з прав людини при вирішенні окремих правопорушень [40].

Щодо набрання чинності для України іншим міжнародним договором – Статутом Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року [41], який Україною було підписано, але не ратифіковано, то слід звернути увагу на висновок Конституційного Суду України від 11 липня 2001 року № 3-в/2001 [42], згідно з яким було визнано Римський статут Міжнародного кримінального суду, підписаний від імені України 20 січня 2000 року, який вноситься до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість, таким, що не відповідає

Конституції України, в частині, що стосується положень абзацу десятого преамбули та статті 1 Статуту, за якими «Міжнародний кримінальний суд доповнює національні органи кримінальної юстиції». Відповідно цей документ не ратифіковано, а дія цього Статуту можливо після внесення необхідних змін до Конституції України.

Основним міжнародним судом у галузі міжнародного морського права є Міжнародний Трибунал з морського права, створений відповідно до Конвенції ООН з морського права 1982 року [43]. Він є спеціальною судовою установою, яка покликана розглядати міжнародні спори у сфері дослідження і використання світового океану в інтересах держав-учасниць Статуту (додатку до Конвенції) та світового співтовариства в цілому. Переважна частина справ стосується негайного звільнення суден та екіпажів. Про високий авторитет Трибуналу свідчить те, що жодна із таких справ не передавалась на розгляд іншим судам. Діяльність Трибуналу з вирішення морських спорів є гарантією дотримання норм Конвенції і фактором прогресивного розвитку сучасного морського права.

Найбільш важливою відмінністю від всіх інших засобів мирного вирішення міжнародних спорів визнається обов'язковість рішень міжнародних судових установ. Особливу увагу на цю характеристику звертали Ф.І. Кожевніков і Г.В. Шармазанашвілі, І. П. Бліщенко і А. М. Ладиженський. На застосування вимог виключно міжнародного права звертається увага такими дослідниками як, наприклад, Я. Броунлі і М. Шоу. Сторони зобов'язані виконати рішення міжнародної судової установи, проте у більшості міжнародних судових органів немає можливості застосування примусових заходів виконання. Серед невиконаних рішень Міжнародного Суду ООН - рішення у справах про затоку Корфу (Велика Британія проти Албанії), Австралії проти Франції, Німеччини проти Ісландії, США проти Ірану, Нікарагуа проти США, Камерун проти Нігерії, Угорщина/Словаччина, Німеччина проти США, Мексика проти США та деякі інші

[44]. Очевидно, що невиконання рішень не сприяє підвищенню авторитету Суду та поширенню судового розгляду як засобу вирішення міжнародних спорів.

Відповідно до ст. 38 Статуту Міжнародного Суду його рішення є допоміжним джерелом права, тобто не створює чи змінює норми міжнародного права, а лише встановлює існуюче право. На думку Г. І. Тункіна, рішення Міжнародного Суду входять у процес нормотворення як частина міжнародної практики в тому, що стосується констатації наявності норм міжнародного права чи їх тлумачення [45]. Рішення Суду та консультативні висновки, якщо вони винесені відповідно до принципів і норм міжнародного права, можуть і повинні позитивно впливати на правосвідомість та практичну діяльність суб'єктів міжнародного права, основними з яких є держави.

Отже, функціональне призначення міжнародного судочинства є відображенням принципу мирного вирішення міжнародних спорів. В основі обов'язковості рішення міжнародного суду чи арбітражу лежить визнання юрисдикції міжнародного суду. Тільки загальна воля суверенних держав слугує джерелом імперативної сили рішення і гарантує його виконання. Звідси випливає відсутність примусу до виконання рішення міжнародного суду. Міжнародний суд виносить рішення, але немає сили, яка б могла примусити суверенну державу виконати його. Це значить, що суверенна держава ніколи не може виявитися «покараною» в результаті судового розгляду.

Уточнимо ознаки, за допомогою яких міжнародні судові установи відмежовуються від інших форм взаємодії держав при вирішенні спорів:

- 1) право виносити обов'язкові рішення для учасників спору, в тому числі й держав;
- 2) підстави, порядок створення і діяльність таких установ здійснюється відповідно до норм міжнародного договору чи за рішенням відповідної міжнародної організації;
- 3) не підпадає під юрисдикцію жодної держави;

- 4) формує та виражає власну, а не узгоджену позицію засновників;
- 5) основою діяльності та винесення рішень є норми матеріального та процесуального міжнародного права;
- 6) наявність міжнародної правосуб'єктності.

Поняття «міжнародний судовий орган», «міжнародна судова установа», «орган міжнародного правосуддя», «міжнародний трибунал» є синонімами.

Отже, міжнародна судова установа – це судовий або інший орган, наділений аналогічними повноваженнями на здійснення судового провадження, створений на підставі міжнародного договору або рішенням міжнародної організації, згода на юрисдикційність якого надана державою в установленому порядку.

1.2. Сутність та правова природа визнання рішень міжнародних судових установ

Загальновідомо: для того, щоб міжнародна судова установа мала можливість реалізовувати свої повноваження і таким чином досягти мети створення в цілому, а її рішення визнавались, вона повинна діяти в межах передбаченої юрисдикції. Юрисдикція є категорією і національного, і міжнародного права. У міжнародному праві вона відображає два аспекти владного прийняття рішень:

- 1) утворення норм, що регулюють громадський порядок;
- 2) виконання цих норм [46, с. 197].

Міжнародна судова установа повинна мати юрисдикцію на здійснення правосуддя. Юрисдикційний режим міжнародних установ має відповідати вимогам легітимності, цілісності та єдності. При всій різноманітності можливих модифікацій, міжнародна юрисдикція може бути двох типів:

- 1) договірна (мультинаціональна);
- 2) загальнообов'язкова.

Саме загальнообов'язкова юрисдикція є примусовим заходом, здійснюваним іменем «світового співтовариства», внаслідок чого припускає можливість обмеження суверенітету держав без їхньої згоди, договірна – заснована на явно вираженій згоді держав на об'єднання своїх юрисдикційних повноважень і допускає поступку частини своєї юрисдикції [47, с. 186].

У рішенні за скаргою Д. Тадича Апеляційна камера Міжнародного трибуналу по колишній Югославії вважала потрібним роз'яснити, що «юрисдикція – це не виключно межі чи сфера діяльності (що в даному разі більш адекватно було б визначити як «компетенція»). Це, у першу чергу (що видно з первісного значення терміна «jurisdiction»), – правова влада (legal power), і отже, легітимна влада «установлювати право» (dire de droit) у визначених межах, авторитетним і остаточним чином». Таке значення існує в усіх правових системах [48, para. 10].

Юрисдикція, у тому числі юрисдикція міжнародних судів, має кілька параметрів, відповідно до яких виділяють такі її види:

- 1) предметну – *ratione materiae* (через обставини, зв'язані з предметом розгляду);
- 2) просторову – *ratione loci* (через обставини, зв'язані з місцем);
- 3) часову – *ratione temporis* (через обставини, зв'язані з часом);
- 4) персональну – *ratione personae* (через обставини, зв'язані із суб'єктами).

Більш вузьке значення цього принципу полягає в тім, що міжнародне право дозволяє державі здійснювати універсальну юрисдикцію щодо певних дій, які загрожують міжнародному співтовариству в цілому і які є злочинними в усіх країнах. Нерідко міжнародні договори покладають на державу зобов'язання здійснення юрисдикції на основі територіальної чи персональної концепції, обговорюючи при цьому, що в разі, якщо не можна буде визначити державу для здійснення юрисдикції на основі цих концепцій, діятиме принцип вторинної, чи поступленої, універсальної юрисдикції.

Не дивно, що і в даний час не існує загального, визначеного правила, що

регулює випадки конкуренції кримінальних юрисдикцій. Суперечки про конкуруючу юрисдикцію при розгляді кримінальних справ можуть бути задовільно вирішені тільки в разі, якщо ці питання урегульовані відповідними угодами між державами, але навіть тоді може виникнути безліч юрисдикційних підстав за відсутності ясної ієрархічної системи. Юрисдикційні принципи, що містяться в угодах про взаємодію з припинення кримінальних правопорушень, стали результатом національної практики, і стосовно меж здійснення юрисдикції, хоч і з визначеними застереженнями, в основному посилаються на загальні принципи юрисдикції [49].

Не менш важливим є і питання основних критеріїв для відокремлення міжнародних спорів – суб'єктний склад. На скільки такий поділ є справедливим можна пересвідчитись на прикладі, коли подружжя одружилось в одній країні, а розлучитись бажає в іншій. Зокрема, таку дію вважати міжнародною дуже складно, хоча, за звичай, й має застосовуватись як мінімум законодавство двох країн. Але для того, щоб ця ситуація набула ознак належності до міжнародного права необхідною умовою є застосування при вирішенні спірних відносин міжнародної угоди між двома країнами або багатостороннього договору (конвенції). Тобто виходячи із суб'єктного складу вважати, що спір набув міжнародного характеру важко, хоча б тому, що спір відбувається між двома приватними суб'єктами, а не між народами. У зв'язку з цим можна також вважати, що поняття „міжнародне приватне право” деякою мірою штучне, якщо не брати до уваги приватне (суб'єктивне) право „окремого” народу певної держави, тобто випадки, коли суб'єктом міжнародних відносин виступає держава, соціологічне поняття якої асоціюється з певним народом.

Наприклад, присвоєння комерційному арбітражу терміну „міжнародний” є некоректним, оскільки його функції не поширюються на врегулювання спорів між державами або народами. Крім того, держава Україна не може встановлювати особливості врегулювання і діяльності міжнародного суду своїм законодавством.

У Законі України „Про міжнародне приватне право” іноземний елемент характеризується як ознака, що регулюються цим Законом та виявляється в одній або кількох з таких форм:

- 1) хоча б один учасник правовідносин є іноземцем, особою без громадянства або іноземною юридичною особою;
- 2) об'єкт правовідносин знаходиться на території іноземної держави;
- 3) юридичний факт, який впливає на виникнення, зміну або припинення правовідносин, мав чи має місце на території іноземної держави.

Отже, розгляд справ про визнання і приведення до виконання у силу прямого посилання у Законі України „Про міжнародне приватне право” на цю категорію справ, а також за іншими раніше наведеними критеріями, говорить про належність цих правовідносин до міжнародного приватного права.

Але ці зауваження стосуються лише поверхневого синтаксичного аналізу загальноприйнятої термінології.

Слід відмітити зокрема, що існує багато наукових праць, які присвячені діяльності міжнародних комерційних арбітражів, але в них практично не робиться спроба знайти місце міжнародному процесу по вирішенню спорів ні в господарському, ні в цивільному, ні в арбітражному процесі [50]. Існують й позиції науковців, які приходять до аналізу державного контролю арбітражних рішень через норми міжнародних договорів і Директив (наприклад, Про електронну комерцію) [51, с. 300].

Інші автори розглядають міжнародні спори, а судові рішення визначають джерелом міжнародного публічного і приватного права, тобто не відносять процес вирішення справ до міжнародного публічного або приватного права [52]. З цією концепцією можна було б погодитися, але при розгляді справ у судах виникають процесуальні відносини, суб'єктами яких є іноземні громадяни, тому такі відносини також можуть характеризуватися як міжнародні. При розгляді таких справ судами України можуть також застосовуватися норми іноземного права,

зокрема, коли постане питання про правомірність вирішення справ на підставі норм іноземного або міжнародного права.

Більшість процесуалістів у відповідності до сучасної юридичної практики України вважають інститут визнання і приведення до виконання рішень іноземних судів належним до цивільного процесу з іноземним елементом. Хоча ця концепція базується на рівності в умовах визнання і приведення до виконання як арбітражних рішень українських судів, так й іноземних, але необхідно брати до уваги положення про те, що перегляд таких рішень здійснюється у межах цивільного процесу. Автор вважає, що таким чином нівелюються міжнародні аспекти іноземних рішень і рішення іноземних судів позбавляються особливого статусу, оскільки у такому випадку апеляційним судам України складно враховувати принцип взаємності та інші особливості визнання іноземних рішень, що необґрунтовано спрощуватиме їх розгляд.

Виходячи з аналізу порядку визнання та виконання рішень іноземних судів, нас, в першу чергу, цікавлять питання правового змісту врегулювання міжнародних спорів, але практична діяльність в наш час без відповідного теоретичного обґрунтування здається неможливою, а тому постають й питання про те, яким же правом має регламентуватись врегулювання міжнародних спорів в Україні щодо порядку визнання та виконання рішень іноземних судів. Тут можна навести багато позицій вчених, які проаналізовані в роботах українських фахівців міжнародного права, за якими вирішення спорів відноситься до міжнародного приватного або до міжнародного публічного права.

Зокрема, цікавою для аналізу є позиція А.І. Дмитрієва, В.І. Муравйова, які займаються дослідженням міжнародного публічного права і не включають питання про вирішення міжнародних спорів до цієї дисципліни [53], Г.С. Фединяк, Л.С. Фединяк та О.С. Скарідова, які досліджують міжнародне приватне право і розглядають лише міжнародний цивільний процес, але не виконання рішень суду або арбітражу [54, с. 350-409]. Загалом, можна констатувати збіг позицій різних

науковців відносно вирішення міжнародних спорів, але на скільки ця позиція обґрунтована, вважається необхідним перевірити.

Зокрема, Т.Н. Нешатаєва відносить до міжнародного цивільного процесу питання визнання і виконання рішень іноземних судів, арбітражів, третейських судів [55, с. 489-562].

Якщо ми виходимо з принципу охорони і захисту суб'єктивного права, то цю концепцію можна однозначно приймати як вірну. Але при більш докладному аналізі, можна помітити, що суд є публічним інститутом, а не приватним. Формулюючи суб'єктний склад міжнародного приватного права вчені визначають, що суб'єктами відносин у міжнародному приватному праві є, передусім, фізичні та юридичні особи, іноді – держави, а специфікою відносин – наявність „іноземного елемента” [56, с. 7]. Таким чином, суд важко розцінювати як юридичну особу або прирівнювати до держави і вважати суб'єктом міжнародного приватного права.

Останнє положення можна розглядати з двох позицій, оскільки існують суди державні і недержавні, а останні можна поділяти на суди, що знаходяться під юрисдикцією держави та на наддержавному або міждержавному рівні, оскільки вони створюються у відповідності до міжнародних угод.

Формально ж слідуючи за концепцією Г.С. Фединяк та Л.С. Фединяк можна вважати, що достатнім елементом для віднесення діяльності суду до міжнародного права є наявність серед суб'єктів, що беруть участь в справі, іноземного громадянина або юридичної особи. Але така концепція неодмінно призведе до того, що українське законодавство необхідно буде прирівнювати до міжнародного, коли в процесі братиме участь іноземець, не зважаючи на те, що норми міжнародного права не застосовуватимуться і рішення виконуватиметься на території України. Зокрема, не враховуються і не узгоджені у міжнародному праві питання щодо меж і способів виконання рішень іноземних судів, оскільки

виконання деяких з них може бути не передбаченим Законом України „Про виконавче провадження” або суперечити іншим нормативним актам України.

Автор також вважає, що участь у судовому розгляді судді - іноземця, наприклад, таких суддів можуть включати до переліку суддів - арбітрів арбітражних або третейських суддів, не є достатнім свідченням віднесення таких справ до міжнародних і, зокрема, міжнародного приватного права.

Сьогодні ставлячи в основу міжнародного спору іноземних суб'єктів та норми матеріального і процесуального права, важко відрізнити міждержавні спори, спори з іноземним, а не міжнародним елементом, оскільки до цього часу чіткої градації і класифікації спорів не проведено. В усякому разі важко назвати спір міжнародним, коли він виникає між двома юридичними особами, які належать до різних держав, а в основу врегулювання спору закладено право однієї з них. В основі терміну „міжнародний” закладено зміст, який стосується відносин між народами, а не окремими суб'єктами окремих народів або держав. Коли ж спір виникає між двома особами, як правило, вони не можуть асоціюватися з окремим народом.

Тому вважається доцільним розрізнити міжнародні спори, коли спір стосується двох і більше країн та спори між суб'єктами, які знаходяться під юрисдикцією різних країн, та називати їх „спори з іноземним елементом”. Хоча ця позиція не є новою, але до останнього часу багато авторів не проводить межі між різними видами спорів.

Спроби розібратись у тому, які відносини і права відносяться до публічного і приватного права, особливо у питаннях їх захисту, робляться давно [57] і мають місце у наш час, але, на наш погляд, ці питання не мають і не можуть мати однозначного розв'язання. У протилежному разі необхідно штучно розривати процес охорони і захисту прав суб'єктів у судах і арбітражах. Дійсно, звернення до суду з позовом у більшості випадків зумовлено спором та порушенням або оспорюваним правом, але в подальшому має йти розподіл на публічний (суспільний) інтерес в

об'єктивному вирішенні справи та приватний інтерес позивача. Існують також випадки захисту прав групи осіб(групові позови) у цивільному або арбітражному процесах [58], тобто у цьому випадку цивільний процес неможливо зводити лише до захисту приватного права, оскільки можуть зачіпатися інтереси окремих держав. Наприклад, пред'явлення групових позовів, пов'язаних із Чорнобильською катастрофою.

Підводячи підсумок і враховуючи положення ст. 3 Конституції України [59] можна встановити, що окреме право громадянина визначає спрямованість діяльності держави, а тому воно представляє державний (суспільний) інтерес, а не тільки приватний. Однак, це положення має бути визначальною рисою для діяльності державних судів, а не міжнародних.

Інші автори розглядають міжнародні спори, а судові рішення визначають джерелом міжнародного публічного і приватного права, тобто не відносять процес вирішення справ до міжнародного публічного або приватного права [60]. З такою концепцією загалом можна погодитись, але її конкретні „риси” потребують тлумачення. Аналізуючи позицію І.П.Бліщенка, Ж. Дорія можна дійти висновку, що вони пропонують під міжнародним правом розуміти сукупність принципів і норм як договірної, так і звичаєвого характеру, що регулюють відносини учасників міжнародного спілкування. Не зважаючи на таке визначення, вони зазначають, що: „Постійний взаємний вплив практики держав на сучасне міжнародне право і норм міжнародного права на практику створює реальні умови, в яких вирішуються різні питання міжнародних відносин. Під прецедентом у міжнародному праві розуміється рішення того чи іншого конкретного питання міжнародних відносин у рамках і на основі міжнародного права будь-якими способами і засобами. Питання може бути вирішене міжнародним або національним судом, за допомогою переговорів або шляхом укладення договору.

Таким чином, прецедент у міжнародному праві – це не тільки судові рішення, як прийнято вважати у внутрішньодержавній правовій доктрині ряду країн, а

значно більш широке поняття”. Тобто авторами визначається поняття „прецедент” як елемент договірної права, але воно ніяк не узгоджено з іншим визначенням міжнародного права через сукупність принципів і норм.

Наведена концепція свідчить про те, що не тільки застосування норм і принципів міжнародного права свідчить про кваліфікацію правовідносин як таких, які можуть вважатись міжнародними, а й характер розглядуваного питання впливає на це, оскільки прецедент буде мати статус міжнародного, коли буде безпосередньо стосуватись міжнародних відносин.

Стосовно ж засобу вирішення спірного питання за допомогою прецеденту, то такий засіб не може мати застосування у договірному праві, оскільки в українській і міжнародній правовій практиці існує більш вагоме поняття „свобода договору” між суб’єктами, а поняття прецедент пов’язане із судовими рішеннями. Свобода договору - це термін більш ширший ніж прецедент і він більш узгоджується з договірним правом, оскільки дозволяє встановити межі такої свободи – відсутність заборон для укладення договору у законодавстві. Тому гіпотезу І.П.Бліщенко і Ж. Доріа відносно поширення поняття „прецедент” на договірне право важко сприймати прийнятною для української термінології та правової системи, оскільки кожний договір, по-суті, має свої, тільки притаманні йому риси, але він буде законним, якщо не буде суперечити закону.

Тобто неможливо однозначно погодитись з концепцією Г. Кельзена про те, що будь-яке рішення суду – це прецедент [61, с. 5], так як й з наведеною позицією, що на підставі договору виникають прецеденти. Бачиться, що на відміну від англійської системи правосуддя у міжнародному праві можуть мати місце прецеденти, які мають опосередкований правовий характер і таке ж правове значення для розвитку міжнародного права, оскільки правове значення судового рішення поширюється на тих осіб, відносно прав яких воно постановлене.

Отже, на наш погляд, постає питання про статус суду у міжнародних відносинах. Але ми вважаємо неможливим це питання розглядати формально без

врахування ієрархічної структури судів, їх належності до державної влади, недержавної або наддержавної організаційної структури або юрисдикції.

Так, за ст. 55 Конституції України громадянам надане право за захистом прав і свобод звертатись до міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, зокрема, до Європейського Суду з прав людини. Отже, дана установа є наддержавною, але „механізм” виконання рішень цього міжнародного суду до цих пір не набув реальних ознак.

Більше того, у цьому випадку необхідно вирішити питання про те, чи може виконуватись рішення Європейського Суду з прав людини без його офіційного визнання. Інакше виходитиме, що рішення Європейського Суду з прав людини може „потрапити” до державного виконавця, який при його виконанні і на його підставі наділятиметься необмеженими повноваженнями. Це положення зумовлене тим, що рішення Європейського Суду має обов'язкову силу для держави, а тому воно має фактично силу закону і державний виконавець зобов'язаний діяти «проти» держави, оскільки рішення Європейського Суду – це констатація невиконання або незабезпечення державою прав її суб'єкта. Отже, державний виконавець опиняється поза межами адміністративної структури, оскільки він має діяти проти власної держави і не повинен підкорятися навіть керівництву країни, оскільки він має діяти фактично проти нього і зобов'язувати вище керівництво країни виконати рішення Європейського суду.

Про необхідність конкретизації процедури виконання рішень Європейського Суду з прав людини, а, на нашу думку, й визнання деякі автори вже підіймали питання [62, с. 136-137], але всі ці аспекти до цього часу не розкриті.

Тому автором уявляється, що механізм реалізації таких рішень має асоціюватись з державним устроєм і, в першу чергу, з Конституцією України. Зі ст. 1 останньої випливає, що Україна є суверенною, незалежною та, одночасно, правовою державою, тобто такою, що має власну правову систему. Тому при всій

повазі до рішень Європейського Суду з прав людини, необхідно виходити з того, що все ж таки за ст. 8 Конституції найвищою юридичною силою володіє саме вона, а не рішення міжнародних судів.

Між тим, автор вважає, що рішення Європейського Суду з прав людини не можуть перевірятись. Хоча деякі українські юристи вважають, що рішення Європейського Суду з прав людини можуть перевірятись на їх відповідність не тільки міжнародним угодам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а й на їх відповідність Конституції України. Так, Конституційний Суд України за ст. 147 Конституції наділений повноваженнями стосовно вирішення питань про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України. Тому, на думку деяких юристів, саме цей орган вправі перевіряти рішення Європейського Суду з прав людини на предмет можливості їх визнання і виконання в Україні, в тому числі, й в примусовому порядку. Це положення випливає з того, що Україна є незалежною і правовою державою, а тому має підкорятись власним законам і, в першу чергу, Конституції України.

Об'єктами конституційного контролю часом виступають закони держави, акти виконавчої влади, самоврядування, а також міжнародні договори, як правило, до вступу останніх у силу. У деяких країнах суд може розглядати і дії посадових осіб, створення і діяльність політичних партій. У той же час закони, прийняті шляхом референдуму, перевірки на конституційність звичайно не підлягають, оскільки являють собою результат безпосереднього волевиявлення народу як носія суверенітету [63, с. 6].

Таким чином, постає питання про те, яким же чином має сприйматися і визнаватися рішення Європейського Суду у державі, стосовно якої воно постановлене. Бачиться, що воно не може розглядатися і прирівнюватися до рішень іноземних судів, оскільки названі суди мають різну юрисдикцію,

повноваження тощо. Це положення, зокрема, зумовлює необхідність вироблення ієрархії рішень судів різних інстанцій.

З проведеного аналізу доходимо висновку про те, що поряд із звичною системою визнання та виконання рішень іноземних судів доцільно виділяти такий аспект як ієрархія відповідного рішення, що підлягає визнанню та виконанню на території України.

Таким чином, пропонується така класифікація рішень в залежності від статусу органу, що його постановив, і які надаватимуться з урахуванням юридичної сили таких рішень:

1. Рішення, постановлені міжнародними судами, які створені на підставі багатосторонніх договорів та створені міжнародними організаціями;
2. Рішення, постановлені державними судами;
3. Рішення третейських судів іноземних країн.

При застосуванні наведеної класифікації на практиці пропонується керуватись такими критеріями і визначати відповіді на такі питання: чи належить рішення до компетенції міжнародної організації, чи рішення постановлене судом, який відноситься до недержавних форм врегулювання спорів при цьому керуватись слід не назвою, а правовими основами діяльності суду – міждержавна угода, визнанням його рішень окремими країнами тощо, а також за складом суддів, наприклад, для вирішення спору між юридичною особою України та іноземною юридичною особою мають запрошуватись судді із третіх країн, про що мають існувати певні домовленості, та за іншими критеріями у тому числі за законодавством, яке застосовується при врегулюванні спорів тощо.

Зокрема, Закон України „Про міжнародний комерційний арбітраж” не може вважатись коректним, оскільки Україною не може поширюватись юрисдикція створеного нею суду на міжнародні питання, якщо інші країни його офіційно не визнають. А тому необхідно на рівні міждержавних угод ставити питання про взаємне визнання і виконання рішень недержавних органів. Це зумовлено тим, що

рішення можуть стосуватись не тільки суб'єктів, які знаходяться під юрисдикцією України, а вони можуть виконуватись поза межами України.

Тому необхідно визначити що існують: міжнародні арбітражні суди, які засновуються на міждержавному рівні і які не знаходяться під юрисдикцією окремої країни (наприклад, Міжнародний третейський суд, Економічний суд СНД та ін.) та ті, які створюються в певній країні і не можуть за належністю вважатись міжнародними, оскільки вони створені і знаходяться під юрисдикцією певної країни (МКАС при ТПП України). Для того, щоб такі суди за статусом можна було вважати міжнародними, юрисдикцію таких судів мають офіційно визнавати інші держави.

Перелік справ, які розглядаються судами свідчить про те, що і державні, і міжнародні суди можуть вирішувати спори, але без спеціальної вказівки у рішенні на його статус неможливо визнавати його таким, що діятиме на території України.

В ідеалі сторони, добровільно прийнявши на себе зобов'язання вирішувати свої спори в недержавному арбітражному порядку, також погоджуються добровільно підкоритися арбітражному рішенню. Така традиція, помітимо - цілком правильна, відбиває суть і принципи арбітражу. Спеціально для таких випадків держава надає іноземним арбітражним рішенням примусової сили, для чого існує процедура їхнього визнання і приведення до виконання. Виходячи з того, що здійснення правосуддя є актом державного суверенітету, національний суд позбавляється юрисдикційних повноважень за межами своєї країни і не може здійснювати як б то не було судові процедури за кордоном.

Тому вважається доцільним розрізняти міжнародні спори, коли спір стосується двох і більше країн та спори між суб'єктами, які знаходяться під юрисдикцією різних країн, та називати їх „спори з іноземним елементом”. Хоча ця позиція не є новою, але до останнього часу багато вчених не проводить межі між різними видами спорів.

РОЗДІЛ 2.

ВИЗНАННЯ РІШЕНЬ НЮРНБЕРЗЬКОГО І ТОКІЙСЬКОГО ВОЄННИХ ТРИБУНАЛІВ ТА СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ СУДІВ І ТРИБУНАЛІВ AD HOC

2.1. Визнання рішень Нюрнберзького і Токійського воєнних трибуналів

Під час Другої світової війни, що принесла народам Європи численні жертви і найтяжчі страждання, почалася практична реалізація концепції міжнародної кримінальної юрисдикції, складовою якої є визнання рішень воєнних трибуналів.

Заяви про невідворотність індивідуальної відповідальності за вчинені під час війни злочини були зроблені в перших же прийнятих державами антигітлерівської коаліції документах. 13 січня 1942 року представники дев'яти окупованих європейських країн, ті, що зібралися на конференцію в Сент-Джеймському палаці, у Лондоні, прийняли декларацію, яку уряди у вигнанні підтвердили, що вони «вважають серед основних цілей війни, яку вони ведуть, покарання за допомогою організованого правосуддя тих, хто винний у цих злочинах або несе за них відповідальність, незалежно від того, видавали вони накази про їх вчинення, чинили їх чи будь-яким чином брали участь у них» [64].

У Сент-Джеймській декларації, пізніше схваленої Об'єднаним Королівством, Сполученими Штатами і СРСР, відзначалося, що Германія та її союзники встановили в окупованих країнах режим терору, який відбивається в масових депортаціях і убивствах мирного населення, страхах заручників, жорстоких переслідуваннях. Підкреслювалося, що насильства, які чинять окупанти, суперечать загальноприйнятим поглядам і законам цивілізованих народів щодо ведення війни. Нагадавши про існуючі норми міжнародного права і заяви глав урядів великих держав про відповідальність гітлерівців, декларація проголосила однією з основних цілей війни покарання винних. Уряди дев'яти країн заявили, що

вони «повні рішучості в душі міжнародної солідарності простежити за тим, щоб винні й відповідальні, яка б ні була їхня національність, були розшукані, передані в руки правосуддя і засуджені та щоб винесені вироки були виконані» [65].

Особливе місце серед документів, що вплили на формування концепції міжнародної кримінальної юрисдикції і її складової – визнання рішень воєнних трибуналів, займає Московська декларація урядів СРСР, США і Великої Британії «Про відповідальність гітлерівців за чинені звірства» від 30 жовтня 1943 року, прийнята «в інтересах тридцяти двох Об'єднаних Націй».

У Московській декларації містився виклад принципової позиції держав-союзників з питання про визнання рішень воєнних трибуналів щодо воєнних злочинців. Ця позиція базувалася на двох положеннях: по-перше, у Декларації говорилося про те, що «німці, котрі брали участь у масових розстрілах італійських офіцерів, або у стратах французьких, нідерландських, бельгійських і норвезьких заручників, або критських селян, чи ж ті, котрі брали участь у винищуванні, якому був підданий народ Польщі, чи у винищуванні населення на територіях Радянського Союзу... мають знати, що вони будуть відправлені назад у місця їхніх злочинів і будуть засуджені на місці народами, над якими вони чинили насильства... три союзних держави напевно знайдуть їх навіть на краю світа і передадуть у руки їхніх обвинувачів, для того щоб змогло здійснитися правосуддя». По-друге, було заявлено, що головні злочинці, злочини яких не зв'язані з певним географічним місцем, будуть покарані спільним рішенням урядів союзників [66, с. 824].

Як бачимо, у Декларації підтверджувався територіальний принцип визнання рішення воєнного трибуналу, відповідно до якого нацистські злочинці підлягали юрисдикції національних судів держав, на території яких були вчинені інкриміновані злочини. Поряд з цим у ній проголошувалася рішучість союзників покарати «головних злочинців» «спільним рішенням». Міжнародний воєнний трибунал для суду над головними воєнними злочинцями європейських країн осі

засновувався, як говорить стаття 1 Лондонської угоди, для суду над «воєнними злочинцями, злочини яких не зв'язані з визначеним географічним місцем, незалежно від того, чи будуть вони обвинувачуватися індивідуально, чи як члени організацій або груп, чи в тій і іншій якості».

Уперше концепція міжнародної кримінальної юрисдикції, складовою якої є визнання рішень воєнних трибуналів, була реалізована під час Нюрнберзького процесу (єдиного судового процесу, що провів Міжнародний воєнний трибунал). 18 жовтня 1945 року в Берліні відбулося перше відкрите засідання Міжнародного воєнного трибуналу, на якому всі члени Трибуналу по черзі присягнули, а головні обвинувачі подали Трибуналу обвинувальний висновок. Слухання справи почалося в Нюрнбергу 20 листопада 1945 року. Нюрнберзький трибунал розглянув понад трьох тисяч справжніх документів, допитав близько 200 свідків (і ще кілька сотень були допитані за його дорученням). Суду були також подані речовинні докази, що підтверджували злочини обвинувачуваних. 31 серпня 1946 року, наприкінці 403-го відкритого судового засідання, головуєчий Дж. Лоренс оголосив перерву, і Трибунал видалився на нараду для винесення вироку. Через місяць, 1 жовтня 1946 року, був оголошений вирок.

Другим прецедентом здійснення міжнародної кримінальної юрисдикції став процес, що одержав назву «Токійського», під час якого міжнародному кримінальному переслідуванню були піддані четверо колишніх прем'єр-міністрів Японії, одинадцять колишніх міністрів, два послы, вісім представників вищого генералітету.

Вимога суду над японськими воєнними злочинцями містилася в рішеннях Потсдамської конференції і Московської наради 1945 року, що передбачали як одну з умов капітуляції Японії покарання воєнних злочинців. У грудні 1945 року на нараді міністрів закордонних справ СРСР, США і Великої Британії в Москві було досягнуто згоди (трохи пізніше до неї приєднався Китай) про організацію і компетенцію Далекосхідної комісії і Союзної ради для Японії. До компетенції

Далекосхідної комісії були віднесені питання арешту, суду і покарання японських воєнних злочинців. 19 січня 1946 року, після переговорів між урядами ряду союзних держав, головнокомандуючий союзних держав затвердив Статут Міжнародного трибуналу «для справедливого і швидкого суду і покарання головних воєнних злочинців на Далекому Сході» [67, с. 221 – 225]. Трибунал був сформований із представників СРСР, США, Великої Британії, Китаю, Франції, Австралії, Канади, Нової Зеландії, Нідерландів, Індії і Філіппін. Статут Міжнародного воєнного трибуналу для Далекого Сходу в принципі сприйняв усі найважливіші положення Статуту Нюрнберзького трибуналу щодо юрисдикції, однак є і деякі розбіжності.

Формулювання поняття «злочини проти миру» у Статуті Токійського трибуналу трохи відрізняється від опису, що міститься у Статуті Нюрнберзького трибуналу. Токійський Статут так характеризує агресію: «Планування, підготовка, розв'язання чи ведення оголошеної чи неоголошеної агресивної війни, що порушує міжнародне право, договори, угоди чи зобов'язання, або ж участь у спільному плані чи змові з метою вчинення кожної з вищезгаданих дій». Розбіжності у формулюваннях полягають у тому, що Токійський Статут містить указівку як на оголошену, так і на неоголошену агресивну війну, у той час як Нюрнберзький Статут говорить про агресивну війну в загальній формі, не підрозділяючи її на оголошену і неоголошену. Як вважав А.І. Полторак, «мабуть, автори, включивши у Статут Токійського трибуналу таке положення, виходили з визначеної специфіки японської агресивної політики, що буяла багатьма так названими неоголошеними війнами» [68, с. 15].

Токійський процес відбувався в Токіо з 3 травня 1946 року по 12 листопада 1948 року. До суду Токійського трибуналу були віддані двадцять вісім керівних державних діячів Японії (прем'єр-міністри, міністри, представники вищого військового командування). Розглянувши понад 4 тис. документальних свідчень, заслухавши 419 свідків, 16 квітня 1948 року Трибунал оголосив перерву для

винесення вироку, а 4 листопада приступив до оголошення вироку. Токійський трибунал виніс обвинувальний вирок щодо двадцяти підсудних, сімох присудивши до страти через повішення (Тодзіо, Ітагакі, Хіроту, Мацуї, Доїхару, Кімуру і Муто); шістнадцять – до довічного ув'язнення, а двох – до двадцяти і семи років позбавлення волі.

На відміну від Статуту Нюрнберзького трибуналу, Статут Токійського трибуналу не надавав суду повноважень визнати ті чи інші організації або групи злочинними. Підсудні могли бути засуджені або як окремі особи, або як члени організації, але жодна конкретна японська організація (наприклад, товариство «Чорний дракон» чи товариство «Велика Японія») не обвинувачувалася.

Нюрнберзький трибунал одержав свої юридичні повноваження з того факту, що кожна з держав, яка було стороною в договорі з його заснування, мала юрисдикцію щодо злочинів і осіб, котрі в них обвинувачувалися. Саме вона стала основою договірної міжнародної юрисдикції, наданої Трибуналу. Лондонська угода, таким чином, являла собою договір про об'єднання незалежних національних юрисдикцій. Юрисдикція цих трибуналів була мультинаціональною.

Сказане, однак, не означає, що Нюрнберзький трибунал не був міжнародним судовим органом. Саме тому, що суверенні держави уклали угоду щодо того, на що кожна з них мала самостійне право, можна затверджувати, що Нюрнберзький трибунал являв собою міжнародний кримінальний суд. Юрисдикція Нюрнберзького трибуналу не обмежувала суверенітет держав, що об'єдналися для відправлення правосуддя, а була його проявом. При цьому міжнародна юрисдикція не поширювалася на громадян держав, що брали участь у Лондонській угоді, і не применшувала права цих держав вершити правосуддя в межах своїх територій і щодо своїх громадян.

Притім, що заснування і діяльність Міжнародного воєнного трибуналу одержали широку підтримку, не можна ігнорувати ту обставину, що він був утворений за допомогою укладання угоди, і його юрисдикція має, насамперед,

договірну основу. Держави, що утворили Трибунал, «уступили» свою юрисдикцію органу міжнародної кримінальної юстиції на основі Лондонської угоди. Як затверджував професор А.М. Трайнін, приєднання дев'ятнадцяти держав не змінювало принципу, відповідно до якого правосуддя щодо головних воєнних злочинців здійснюється в інтересах усіх Об'єднаних Націй чотирма великими державами: СРСР, США, Великою Британією і Францією, що підписали цю угоду і прийняли на себе після знищення гітлерівської держави всю повноту влади в Германії. Приєднання інших держав до угоди було вираженням їхньої згоди з положеннями Статуту і розширювало, таким чином, його правову і моральну основу [69, с. 68].

Юрисдикція Нюрнберзького трибуналу повною мірою була результатом дії міжнародного договірної процесу, тобто прийняття Угоди про судові переслідування і покарання головних воєнних злочинців європейських країн осі. Її договірна природа не викликає сумнівів. Прецедент заснування і діяльності Нюрнберзького і Токійського трибуналів безперечно цінний і для розвитку концепції міжнародної кримінальної юрисдикції, заснованої на договорі незалежних держав, ключовою складовою якої є визнання рішення Нюрнберзького трибуналу. Утворені *ad hoc* для притягнення до відповідальності німецьких та японських злочинців, котрі чинили злочини під час Другої світової війни, Трибунали по своїй сутності є першим досвідом використання договірної форми міжнародної кримінальної юрисдикції. Згодом саме договірний механізм ліг в основу діяльності постійного Міжнародного кримінального суду, а норми і принципи, установлені Статутами Трибуналів, стали базою для утворення системи правових норм, на основі яких діють сучасні міжнародні кримінальні судові органи і які стали основою для визнання його рішення і виконання.

2.2. Визнання рішень сучасни міжнародних судів і трибуналів ad hoc по колишній Югославії та Руанді

Питання про підстави визнання рішення Міжнародного трибуналу по колишній Югославії (далі – Трибуналу) було глибоко досліджено у справі *Prosecutor v. Tadic*. Справу Душко Тадича передав Трибуналу уряд Німеччини, до якого Трибунал звернувся, скориставшись правом на пріоритетний розгляд кримінальних справ і відповідно до статті 9 Статуту. Під час перебування Тадича на території Німеччини уряд цієї країни порушив проти нього кримінальне переслідування, обвинувативши в серйозних порушеннях міжнародного гуманітарного права в Боснії та Герцеговині. Обґрунтовуючи необхідність передачі обвинувачуваного, Трибунал затверджував, що справа Тадича важлива для судового переслідування осіб, відповідальних за вчинення серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, оскільки злочини, в яких він обвинувачується, можуть бути свідченням наявності відповідного плану масового і систематичного переслідування цивільного населення регіону (називаного «етнічним чищенням») [70].

Перед Судовою камерою захист Д. Тадича висунув серйозні трьохаспектні заперечення проти визнання рішення Трибуналу, засновані на таких основних доводах:

- a) неправомірність підстави Міжнародного Трибуналу;
- b) неправомірність пріоритету юрисдикції Міжнародного Трибуналу перед юрисдикцією національних судів;
- c) недоліки в юрисдикції *ratione materiae*.

Питання про юрисдикцію і, відповідно, визнання рішення Трибуналу, потягнуло за собою дослідження Трибуналом повноважень Ради Безпеки і способ їх здійснення. Захист стверджував, що ті повноваження, які має Рада Безпеки, є недостатніми для створення органу, що має кримінальну юрисдикцію і

визнання його рішення. Отже, Міжнародний Трибунал належним образом не установлений відповідно до закону і не може здійснювати кримінальне переслідування обвинувачуваного [71, para. 1]. На думку захисту, Рада Безпеки перевищила свої повноваження, оскільки в Главі VII Статуту ООН немає положень, що санкціонують створення судового органу Радою Безпеки як міру для захисту міжнародного миру і безпеки. Такий суд міг бути створений на підставі міжнародної угоди чи відповідно до поправок до Статуту Організації Об'єднаних Націй, але не рішенням Ради Безпеки. Зверталася увага на те, що Генеральна Асамблея ООН, яка принаймні могла б представляти «міжнародне співтовариство», не була залучена до його заснування. Крім того, Рада Безпеки була непослідовна і не почала подібні заходи в інших випадках, коли конфлікти спричинили, можливо, ще більш серйозні порушення міжнародного гуманітарного права. На думку захисту, заснування Міжнародного Трибуналу не сприяло і не могло сприяти встановленню миру. Ніякий політичний орган типу Ради Безпеки не здатний заснувати незалежний і безсторонній трибунал [71, para. 2].

Спростовуючи аргументи захисту, Судова камера зазначила, що Глава VII Статуту ООН і стаття 41 зокрема надає Раді Безпеки широку, хоча і не безмежну волю дій для вживання заходів, спрямованих на захист миру і безпеки. Навіть її великі повноваження відповідно до Глави VII з визначення наявності загрози миру обмежені тим, що Рада Безпеки діє в рамках цілей і принципів Статуту ООН [71, paras. 7–15].

Судова камера дійшла висновку, що дії Ради Безпеки були цілком адекватною реакцією на ситуацію, при якій мир у всьому світі піддавався небезпеці. Рада встановила у своїй резолюції, що порушення міжнародного гуманітарного права під час збройного конфлікту на території колишньої Югославії були явною загрозою міжнародному миру і безпеці, а концепція персональної кримінальної відповідальності за такі порушення вже давно розглядається як один зі способів запобігання військовим злочинам, унаслідок чого заснування Трибуналу не може

сприйматися як перевищення Радою своєї компетенції відповідно до Глави VII. За характером конфлікту створення судового органу було цілком відповідною мірою, спрямованою на досягнення тривалого миру в колишній Югославії. З огляду на те, що загроза загальній безпеці, викликана конфліктом у колишній Югославії, виникла через великомасштабні порушення міжнародного гуманітарного права, що вчинили індивіди, Раді Безпеки було необхідно через Міжнародний Трибунал впливати на індивідуумів, щоб усунути цю загрозу [71, paras. 27– 31]. На заяву захисту про те, що «міжнародне право вимагає, щоб кримінальні суди були незалежні й безсторонні та що ніякий суд, створений політичним органом типу Ради Безпеки, не може мати такі характеристики», Судова камера відповіла: «чи є суд незалежним і безстороннім, залежить не від органу, що створює його, а від суддів і методів функціонування» [71, para. 29].

Приділивши серйозну увагу спростуванню доводів захисту щодо легітимності заснування Трибуналу, Судова камера, проте, вважала за потрібне підкреслити, що Міжнародний Трибунал не є судом, уповноваженим на те, щоб оцінювати дії органів Організації Об'єднаних Націй, і не може здійснювати над ними судовий контроль [71, para. 16]. «Очевидно, що в наявності є достатня кількість юрисдикційних питань, відкритих для їх визначення Трибуналом, таких, як час, місце й осудне правопорушення. Такі питання правильно визначені як юрисдикційні, тоді як правомірність створення Міжнародного Трибуналу не є повною мірою питанням юрисдикції, а найпевніше питанням законності його заснування», – говорить в її рішенні [71, para. 4].

Апеляційна камера, розглядаючи скаргу Д. Тадича з питання юрисдикції, не погодилася з таким підходом до поняття юрисдикції і заявила: «Принцип *petitio principii*, що лежить в основі даного твердження, не в змозі пояснити критерії, по яких Судова камера спростувала заперечення захисту про неправомірність заснування Трибуналу як питання про юрисдикцію і визнання його рішення. Що ще більш важливо, таке твердження припускає застосування вузької концепції

юрисдикції, зведене до заяв, заснованих на межах юрисдикції за часом і місцем, а також за персональною і предметною характеристикою (*ratione temporis, loci, personae and materiae*)). Вузька концепція юрисдикції, можливо, може бути застосовна в національному контексті, але не в міжнародному праві. У цілому, якби Міжнародний Трибунал не був правомірно заснованим, йому би бракувало законного права вирішувати питання в часі й місці стосовно осіб і по визначених питаннях. Заяви, засновані на незаконності створення Міжнародного Трибуналу і не визнання його рішення, порушують саму суть поняття юрисдикції як влади (*power*) здійснювати судові повноваження у визначених межах. Дане питання є першочерговим і обумовлює всі інші аспекти юрисдикції [72, paras. 11, 12].

Апеляційна камера визнала, що проблема легітимності заснування Трибуналу і визнання його рішення є центральною проблемою його юрисдикції, і приділила серйозну увагу обговоренню цього питання. Як впливає зі статті 39 Статуту ООН, «Рада Безпеки визначає існування будь-якої загрози миру, будь-якого порушення миру чи акту агресії та дає рекомендації чи вирішує питання про те, які заходи варто розпочати відповідно до статей 41 і 42 для підтримки чи відновлення міжнародного миру і безпеки». Заснування міжнародного кримінального трибуналу конкретно не згадано серед заходів, передбачених Главою VII, у тому числі у статтях 41 і 42. Безумовно, заснування Міжнародного Трибуналу не є заходом, про який йдеться у статті 42, оскільки ця стаття має на увазі використання збройної сили. Відповідно до статті 41 Статуту, «Рада Безпеки уповноважується вирішувати, які міри, не зв'язані з використанням збройних сил, мають вживатися для здійснення її рішень, і вона може зажадати від Членів Організації виконання цих мір. Ці міри можуть включати повний чи частковий розрив економічних відносин, залізничних, морських, повітряних, поштових, телеграфних, радіо чи інших засобів повідомлення, а також розрив дипломатичних відносин». «Очевидно, що міри, прямо перераховані у статті 41, є просто ілюстративними прикладами, що не виключають інших мір. У цілому, у статті

говориться про міри, «не зв'язані з використанням збройних сил». Це – негативне визначення. *Prima facie*, заснування Міжнародного Трибуналу цілком відповідає опису, що міститься у статті 41: «міри, що не залучають використання сили» [72, para. 34]. Таким чином, «заснування Міжнародного Трибуналу знаходиться в межах повноважень Ради Безпеки за статтею 41 Статуту ООН», – говориться в рішенні [72, para. 36].

Д. Тадич затверджував, що Рада Безпеки не має права засновувати допоміжний орган із судовими повноваженнями ще й тому, що сама не має таких повноважень. Апеляційна камера Трибуналу відкинула доводи захисту, помітивши, що цей аргумент заснований на помилковій інтерпретації Статуту ООН. На думку Апеляційної камери, захист у своїх доводах змішав поняття функції Ради і засобів її здійснення [72, para. 37]. Безумовно, Рада Безпеки – не судовий орган і не має судових повноважень (хоча може виконувати деякі квазісудові дії). Основна функція Ради Безпеки – забезпечення миру і безпеки в усьому світі, відповідно до якої вона приймає рішення і здійснює свої виконавчі повноваження. Відповідно до статті 29 Статуту ООН, «Рада Безпеки може засновувати такі допоміжні органи, які вона знайде необхідними для виконання своїх функцій». У даному разі це право було використано як засіб здійснення захисту міжнародного миру і безпеки, загроза яким виникла у зв'язку із ситуацією на території колишньої Югославії.

Заснування Міжнародного Трибуналу Радою Безпеки не означає, однак, що Рада Безпеки делегувала йому частину своїх власних функцій або повноважень. Це не означає також, що Рада Безпеки якоюсь мірою узурпувала судову функцію, що йому не належить. Рада Безпеки звернулася до заснування судового органу у формі міжнародного кримінального трибуналу як інструменту для здійснення своєї власної основної функції забезпечення миру і безпеки, тобто як міри, що сприяє відновленню і підтримці миру на території колишньої Югославії [72, paras. 37, 38].

Апеляційна камера відкинула також аргумент захисту, що полягає в критичній оцінці обраній Радою Безпеки міри з погляду її ефективності для досягнення мети відновлення миру [72, para. 39]. Апеляційна камера зазначила, що стаття 39 Статуту ООН наділяє Раду Безпеки повноваженнями самостійно визначати, які дії найбільше стають у нагоді у тому чи іншому разі та що правомірність цих мір не залежить від їхнього позитивного чи негативного результату. У сформованій ситуації можна було цілком резонно стверджувати, що, якщо Трибунал виявиться ефективним органом, то його робота буде відігравати стримуючу роль у майбутньому щодо вчинення порушень міжнародного гуманітарного права, і це буде, безсумнівно, сприяти захисту міжнародного миру і безпеки [73, 605 – 611]. Апеляційна камера дійшла висновку, що Міжнародний Трибунал був правомірно заснований у порядку застосування мір, що передбачала Глава VII Статуту ООН [72, para. 40].

Істотним аргументом захисту стало ствердження про порушення одного із загальних принципів міжнародного права – прав людини, відповідно до якого міжнародний орган правосуддя може бути «встановлений на основі закону». На думку захисту, резолюція Ради Безпеки, навіть прийнята в межах її компетенції (*intra vires*), не відповідає вищевказаній вимозі, бо заснувала трибунал для покарання осіб за злочини, що вже вчинені. Вислів «заснування на основі закону», як він використовується у статті 14 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права 1966 року, не означає, що суд має бути заснований тільки законодавчим органом до вчинення правопорушень. Це вираження означає, що судовий орган має бути заснований компетентним органом і що у своїй діяльності він має забезпечити вимогу справедливого правосуддя. Ствердження іншого означало б невизнання рішень Нюрнберзького і Токійського трибуналів, що теж були створені після вчинення злочинних дій обвинувачуваних. З того факту, що Організація Об'єднаних Націй не має законодавчого органу, не випливає, що Рада Безпеки не була уповноважена на заснування Міжнародного Трибуналу [72, para.

44]. Спростувавши аргументи захисту, Апеляційна камера дійшла висновку, що Трибунал створений на основі Статуту ООН і наділений усім необхідним для забезпечення справедливого правосуддя, отже, він заснований на основі закону [72, paras. 41 – 48] його рішення має бути виконане.

Апеляційна камера дійшла висновку, що при створенні міжнародного трибуналу типу Трибуналу по колишній Югославії має бути забезпечений пріоритет його юрисдикції, і відхилила доводи захисту про порушення державного суверенітету [72, paras. 60, 64]. Мета встановлення пріоритету трибуналу над національним судом – забезпечення того, щоб судові процеси над небезпечними міжнародними злочинцями не були фальсифіковані, а злочинці не уникли відповідальності. Відповідно, щоб рішення трибуналу було виконано.

Використовувавши свої повноваження, надані Главою VII Статуту ООН, і заснувавши трибунали, Рада Безпеки реалізувала ідею міжнародної юрисдикції, здійснюваної іменем світового співтовариства. Це стало логічним наслідком розвитку універсальної кримінальної юрисдикції, в основі якої лежать уявлення про «всесвітню правову розправу», визнання рішення Трибуналу і невідворотність покарання.

Трибунал по Руанді має юрисдикцію, що не обмежена територією Руанди, а поширюється на територію сусідніх держав щодо серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, що вчинили громадяни Руанди: «територіальна юрисдикція Міжнародного трибуналу по Руанді поширюється на територію Руанди, включаючи її сухопутну територію і повітряний простір, а також на територію сусідніх держав щодо серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, вчинених громадянами Руанди» (стаття 7 Статуту Трибуналу по Руанді). Відповідно до тієї самої статті, ситуація, у зв'язку з якою руандійський трибунал одержав повноваження здійснювати міжнародне кримінальне переслідування, має чіткі часові рамки – вона обмежена періодом з 1 січня по 31 грудня 1994 року [74, с. 501– 510].

Для підтвердження нюрнберзьких принципів Статут Міжнародного трибуналу по колишній Югославії і Статут Трибуналу по Руанді проголошують індивідуальну міжнародну кримінальну відповідальність. Відповідно до статті 6 («Персональна юрисдикція») Статуту Югославського трибуналу, юрисдикція трибуналу поширюється на фізичних осіб. Аналогічне положення міститься у статті 5 Міжнародного трибуналу по Руанді. Статути не виділяють категорії «головних воєнних злочинців» і не обмежують поняття суб'єкта міжнародно-правового злочину службовим становищем винної особи. Стаття 7 (1) Статуту Міжнародного трибуналу по колишній Югославії передбачає, що особа, котра є виконавцем або співучасником злочину, «індивідуально відповідальна за злочин». В основі цього положення лежить загальний принцип кримінального права, відповідно до якого індивід відповідає за свої власні дії та бездіяльність. Статут установлює два види особистої відповідальності. Індивід може бути відданим до кримінальної відповідальності як за пряму участь у вчиненні злочину (*individual criminal responsibility*), так і за злочинну бездіяльність, коли злочини вчиняють його підлеглі (*superior criminal responsibility*).

Трибунал по Руанді має юрисдикцію, що не обмежена територією Руанди, а поширюється на територію сусідніх держав щодо серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, що вчинили громадяни Руанди: «територіальна юрисдикція Міжнародного трибуналу по Руанді поширюється на територію Руанди, включаючи її сухопутну територію і повітряний простір, а також на територію сусідніх держав щодо серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, вчинених громадянами Руанди» (стаття 7 Статуту Трибуналу по Руанді). Відповідно до тієї самої статті, ситуація, у зв'язку з якою руандійський трибунал одержав повноваження здійснювати міжнародне кримінальне переслідування, має чіткі часові рамки – вона обмежена періодом з 1 січня по 31 грудня 1994 року [74, с. 501– 510].

Для підтвердження нюрнберзьких принципів Статут Міжнародного

трибуналу по колишній Югославії і Статут Трибуналу по Руанді проголошують індивідуальну міжнародну кримінальну відповідальність. Відповідно до статті 6 («Персональна юрисдикція») Статуту Югославського трибуналу, юрисдикція трибуналу поширюється на фізичних осіб. Аналогічне положення міститься у статті 5 Міжнародного трибуналу по Руанді. Статути не виділяють категорії «головних воєнних злочинців» і не обмежують поняття суб'єкта міжнародно-правового злочину службовим становищем винної особи. Стаття 7 (1) Статуту Міжнародного трибуналу по колишній Югославії передбачає, що особа, котра є виконавцем або співучасником злочину, «індивідуально відповідальна за злочин». В основі цього положення лежить загальний принцип кримінального права, відповідно до якого індивід відповідає за свої власні дії та бездіяльність. Статут установлює два види особистої відповідальності. Індивід може бути відданим до кримінальної відповідальності як за пряму участь у вчиненні злочину (*individual criminal responsibility*), так і за злочинну бездіяльність, коли злочини вчиняють його підлеглі (*superior criminal responsibility*).

За своєю моральною і правовою природою юрисдикція «іменем світового співтовариства» і універсальна юрисдикція держав мають значний ступінь подібності. Разом з тим міжнародну кримінальну юрисдикцію, здійснювану іменем світового співтовариства, не можна ототожнювати з універсальною юрисдикцією, під якою звичайно розуміють юрисдикцію національних судів. При всій подібності між ними існують значні розходження, зумовлені належністю юрисдикції до держав – у першому разі і світового співтовариства в цілому – в іншому.

Юрисдикція *ad hoc* може бути заснована на договорі «переможців» чи здійснюватися «іменем світового співтовариства». Правова основа юрисдикції діючих нині трибуналів *ad hoc* істотно відрізняється від юрисдикційних основ Нюрнберзького і Токійського трибуналів, що мали договірну природу. Створюючи трибунали *ad hoc*, Рада Безпеки не передавала їм «свою» кримінальну

юрисдикцію, оскільки не мала її, і держави не поєднували свої репресивні повноваження.

Принципові розходження в юридичній природі юрисдикції Нюрнберзького і Токійського трибуналів, з одного боку, і трибуналів по колишній Югославії і Руанді – з іншого, відзначають багато які автори [75]. На відміну від Нюрнберзького і Токійського трибуналів, трибунали по колишній Югославії і Руанді повною мірою можуть бути названі міжнародними (всесвітніми). Нюрнберзький і Токійський трибунали були «багатонаціональними» – вони представили тільки одну частину світового співтовариства – переможців. Інакше кажучи, у Нюрнбергу кожна з чотирьох перемігших держав мала можливість здійснювати кримінальне переслідування обвинувачуваних самостійно; вони зволіли, замість цього, заснувати об'єднаний трибунал, діючи одночасно від імені всіх їх. Рівною мірою це стосується Токійського трибуналу. Сучасні трибунали *ad hoc* – представляють не групу держав, це – органи міжнародного співтовариства в цілому. Судді Трибуналу, що є громадянами багатьох країн світу, привносять із собою широту світогляду і досвід, необхідний для вирішення поставлених перед ними складних завдань. Трибунали не зв'язані національними правилами чи стосовно процедури, чи стосовно юрисдикції [72, пара. 10].

Юрисдикція, здійснювана «іменем світового співтовариства», є загальнообов'язковою. У її основі лежить універсальна злочинність діянь, що підлягають переслідуванню, їхній масштаб і небезпека для миру і безпеки людства. Такі діяння є міжнародними злочинами, широкомасштабними і тяжкими зазіханнями на загальнолюдські цінності. Загальнообов'язкова юрисдикція ґрунтується на загальному міжнародному праві й допускає обмеження суверенітету держав без їхньої згоди. Вона носить первинний, а не похідний характер, і повинна мати пріоритет над юрисдикцією держав.

2.3. Визнання рішення Спеціального суду по Сьєрра-Леоне

Заснування і діяльність трибуналів ad hoc по колишній Югославії та Руанді стимулювало, принаймні побічно, роботу з утворення трьох інших судових установ, що мають елементи міжнародної кримінальної юрисдикції, і підняло питання визнання їх рішень. Серед них – суд, юрисдикція якого поширюється на злочини, вчинені у Камбоджі: так називаний «Трибунал для червоних кхмерів» (неофіційна назва). Питання про його заснування і визнання його рішення є предметом тривалих і складних переговорів між камбоджійською владою й Організацією Об'єднаних Націй, що тривали понад двох років. Він складається з камбоджійських і міжнародних суддів (і обвинувачів), об'єднаних у дві надзвичайні палати, що діють у рамках національної судової системи, і має предметну юрисдикцію щодо серйозних порушень камбоджійського законодавства і міжнародного права, вчинених членами вищого керівництва й іншими особами в період існування Демократичної Кампучії (1975 – 1979).

Деякі елементи міжнародної юрисдикції мають також інтернаціоналізований внутрішній трибунал, що заснувала Тимчасова адміністрація ООН у Східному Тиморі (UNTAET), який має юрисдикцію щодо злочинів, вчинених у Східному Тиморі до і після проведеного там під патронажем ООН 1999 року референдуму з питання про незалежність цієї території. Трибунал складається зі спеціальних палат, до складу кожної входять один східнотиморський суддя і два судді-іноземця. Спеціальні палати уповноважені розглядати справи про геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини, катування і порушення тих чи інших конкретних положень Кримінального кодексу Індонезії.

Особливої уваги заслуговує договірний суд особливого роду зі змішаною юрисдикцією і складом, заснованим щодо масових серйозних злочинів, вчинених у ситуації збройного конфлікту в Сьєрра-Леоне. Спеціальний суд по Сьєрра-Леоне був заснований на підставі двостороннього міжнародного договору між Організацією Об'єднаних Націй і урядом Сьєрра-Леоне з метою судового

переслідування осіб, котрі несуть найбільшу відповідальність за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права і права Сьєрра-Леоне.

Збройний конфлікт у Сьєрра-Леоне почався 23 березня 1991 року, коли сили Об'єднаного Революційного Фронту (основне повстанське угруповання) ввійшли в Сьєрра-Леоне з Ліберії та зчинили заколот з метою скинення однопартійного військового правління Всенародного конгресу. З погляду міжнародного права в Сьєрра-Леоне стався збройний конфлікт неміжнародного характеру (при цьому варто враховувати втручання в даний конфлікт, здійснюване в різних формах, сусідньої держави – Ліберії) [76, с. 33].

Серйозність злочинів, чинених на території Сьєрра-Леоне під час збройного конфлікту, обумовило початок процесу заснування Спеціального суду по Сьєрра-Леоне [77]. У резолюції 1315 (2000) від 14 серпня 2000 року Рада Безпеки, «будучи глибоко стурбованою дуже серйозними злочинами, що відбуваються на території Сьєрра-Леоне щодо населення Сьєрра-Леоне і персоналу Організації Об'єднаних Націй... і сформованими умовами безкарності... просить Генерального секретаря укласти за допомогою переговорів угоду з урядом Сьєрра-Леоне з метою заснування незалежного спеціального суду відповідно до даної резолюції» [78].

Як зазначається в Доповіді Генерального секретаря ООН про заснування Спеціального суду по Сьєрра-Леоне від 4 жовтня 2000 року, застосовне Судом право включає норми міжнародного, а також сьєрра-леонського права, і Суд складається як з міжнародних, так і сьєрра-леонських суддів, обвинувачів і адміністративного допоміжного персоналу. Як заснований на договорі орган Спеціальний суд не прив'язаний ні до якої існуючої системи (тобто адміністративного права Організації Об'єднаних Націй або національного права держави місцеперебування), що автоматично застосовувалася б до його несудової, адміністративної та фінансової діяльності [79].

Підписання Угоди між Організацією Об'єднаних Націй и Урядом Сьєрра-

Леоне про заснування Спеціального суду відбулося 16 січня 2002 року [80]. Угода містить положення про заснування Спеціального суду по Сьєрра-Леоне, установлює його склад і процедуру призначення суддів, секретаря, обвинувача, регулює інші організаційно-структурні аспекти функціонування Суду та винання його рішення. Відповідно до Угоди, Суд діє на підставі його Статуту, що є невід'ємною частиною розглянутої Угоди. Незважаючи на те, що, як і при застосуванні Югославського і Руандійського трибуналів, Рада Безпеки діяла в рамках повноважень, наданих їй Статутом ООН, слід зазначити специфіку утворення і юрисдикції Спеціального суду по Сьєрра-Леоне. На відміну від Міжнародного трибуналу по колишній Югославії та Руанді, що були засновані резолюціями Ради Безпеки як допоміжні органи Організації Об'єднаних Націй, чи будь-якого національного суду, заснованого на підставі закону, Спеціальний суд був заснований на основі Угоди між Організацією Об'єднаних Націй і урядом Сьєрра-Леоне і, таким чином, являє собою договірний суд особливого роду зі змішаною юрисдикцією і складом. Для заснування Суду на національному рівні й визнання його юрисдикції було необхідно включити дану Угоду в національне законодавство Сьєрра-Леоне відповідно до конституційних вимог.

Крім правових і технічних аспектів, що у багатьох відносинах нагадують відповідні аспекти інших міжнародно-правових органів, Спеціальний суд пристосований до умов Сьєрра-Леоне. У багатьох випадках здійснений юридичний вибір має за мету врахувати особливості сьєрра-леонського конфлікту, жорстокість вчинених злочинів і юний вік тих, хто приблизно несе за них відповідальність [81, с. 48].

Відповідно до статті 8 «Рівнобіжна юрисдикція» Статуту Спеціального суду по Сьєрра-Леоне, Спеціальний суд і національні суди Сьєрра-Леоне мають рівнобіжну юрисдикцію. Спеціальний суд має верховенство над національними судами Сьєрра-Леоне, на будь-якій стадії судового розгляду Спеціальний суд може офіційно просити національні суди передати йому провадження у справі відповідно до Статуту і правил процедури і доведення [82].

Разом з тим верховенство Спеціального суду обмежується національними судами Сьєрра-Леоне і не поширюється на суди третіх держав. Оскільки він не має права доводити своє верховенство над національними судами третіх держав у зв'язку зі злочинами, вчиненими в Сьєрра-Леоне, він також не має права просити про передачу обвинувачуваного з будь-якої третьої держави і спонукати влади такої держави до виконання будь-якого подібного прохання. При розгляді заходів для посилення повноважень Спеціального суду, що передбачають застосування правової санкції, Рада Безпеки може побажати розглянути питання про те, щоб наділити його повноваженнями на підставі глави VII з конкретною метою запитувати передачу обвинувачуваного, котрий перебуває за межами юрисдикції Суду.

Необхідно визнати, що створений *ad hoc* у зв'язку із ситуацією збройного конфлікту внутрішнього характеру і масового порушення норм міжнародного гуманітарного права Спеціальний суд по Сьєрра-Леоне довів своєю ефективністю можливу необхідність і в майбутньому звертатися до подібних механізмів *ad hoc*. Специфіка заснування даного міжнародного трибуналу полягає в тому, що держава добровільно уступає свою юрисдикцію міжнародному судовому органу і визнає його рішення, і не на принципі додатковості, як у разі постійного Міжнародного кримінального суду, а на принципах пріоритету його юрисдикції стосовно органів національної кримінальної юстиції.

РОЗДІЛ 3. ВИЗНАННЯ РІШЕНЬ ПОСТІЙНО ДІЮЧИХ МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ УСТАНОВ

3.1. Визнання рішень Міжнародного кримінального суду та Міжнародного суду ООН

На відміну від Міжнародних трибуналів по колишній Югославії та Руанді, Міжнародний кримінальний суд не має рівнобіжної юрисдикції з національними судами чи пріоритетної над ними. Позитивний результат був досягнутий саме завдяки тому, що такий баланс був знайдений. Римський Статут являє собою унікальну конструкцію, що відображує потребу примирити політичні і правові позиції, які різко відрізняються.

У зв'язку з розвитком концепції комплементарності, чи додатковості, на основі якої функціонує Суд, виникають проблеми щодо сумісності положень Статуту з конституційними нормами, які встановлюють основи порядку здійснення правосуддя у кримінальних справах і, відповідно, визнання і виконання його рішень. У цілому цей принцип має за свою мету гарантувати виконання рішення Суду - притягнення винних у найсерйозніших злочинах осіб до відповідальності, що не може суперечити принципам і основам законодавства сучасних демократичних держав, однак його формулювання у Статуті викликає вищезгадані проблеми конституційної відповідності.

Положення, що обмежують здійснення правосуддя виключно національними судовими органами, містять конституції багатьох держав: відповідно до статей Конституцій правосуддя в країні здійснює тільки суд (ст. 125 Конституції Азербайджанської Республіки, ст. 114 Конституції Молдови, ст. 109 Конституції Республіки Беларусь, ст. 82 Конституції Грузії, ст. 75 Конституції Казахстану, ст. 91 Конституції Республіки Вірменія, ст. 100 Конституції Туркменістану, ст.

106, 107 Конституції Республіки Узбекистан).

Положення конституцій у ряді випадків можуть бути підставою для констатації суперечностей з нормами Римського Статуту про комплементарність, оскільки в досить чіткій і визначеній формі встановлюють перелік органів, що здійснюють правосуддя, у числі яких Міжнародний кримінальний суд не згадується. Однак слід зазначити, що Міжнародний кримінальний суд не підмінює собою, а доповнює національні органи кримінальної юстиції, надаючи їм пріоритетне право здійснювати переслідування і притягнення до відповідальності винних осіб. Якщо національна система функціонує нормально, то не виникає підстав для втручання Міжнародного кримінального суду. Суд здійснює свою юрисдикцію виключно як допоміжний орган, діючи не на національному рівні й не впливаючи на діяльність національних судових органів, виступаючи гарантом здійснення справедливого правосуддя над особами, котрі вчинили найсерйозніші злочини, що збурили совість усього людства, і завданням членів світового співтовариства має бути сприяння Суду в його місії.

Розглядаючи питання відповідності положень Статуту Міжнародного кримінального суду Конституції України, Конституційний Суд України визнав Римський Статут Міжнародного кримінального суду, підписаний від імені України 20 січня 2000 року таким, що не відповідає Конституції України в частині, що стосується положень абзацу десятого преамбули і статті 1 Статуту, згідно з якими «Міжнародний кримінальний суд доповнює національні органи кримінальної юстиції» [83, с. 35 – 45]. Підставою для такого рішення Конституційного Суду було положення статті 124 Конституції України, відповідно до якої правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. До них належать Конституційний Суд України і суди загальної юрисдикції. У свою чергу стаття 1 Римського Статуту, зазначаючи те, що Міжнародний кримінальний суд є постійним органом, уповноваженим здійснювати юрисдикцію щодо осіб, відповідальних за найсерйозніші злочини, що викликають стурбованість

міжнародного співтовариства, одночасно підкреслює, що цей Суд доповнює національні системи кримінального правосуддя. Це суттєво відрізняє Міжнародний кримінальний суд від міжнародних судових органів, зокрема Європейського Суду по правах людини, право звертатися в який за захистом своїх прав і свобод закріплено в частині четвертої статті 55 Конституції України. Такі міжнародні органи порушують справи тільки за звертанням осіб, причому особа може звернутися до них тільки після використання всіх національних способів правового захисту. Таким чином, на відміну від міжнародних судових органів, передбачених частиною четвертою статті 55 Конституції України, що за своєю природою є допоміжними способами захисту прав і свобод людини і громадянина, Міжнародний кримінальний суд доповнює систему національної юрисдикції [84, с. 23]. Можливість такого доповнення судової системи України не передбачена розділом VIII «Правосуддя» Конституції України. Це дає підстави для висновку, що абзац десятий преамбули і стаття 1 Статуту не узгоджуються з положеннями частин першої, третьої статті 124 Конституції України, і тому приєднання України до цього Статуту відповідно до частини другої статті 9 Конституції України можливо тільки після внесення в неї відповідних змін.

З урахуванням висновків Конституційного Суду України Міністерство юстиції України розробило законопроект про внесення змін до Конституції України. Цей законопроект передбачає доповнення статті 124 Конституції України частиною четвертою такого змісту: «Україна визнає юрисдикцію міжнародних судових органів у порядку й на умовах, передбачених міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких дала Верховна Рада України» [85]. Відповідно, визнає Україна і рішення міжнародних судів установ.

Розглянута невідповідність положень Статуту і конституцій мала місце й у багатьох країнах Європи. Вивчення досвіду виходу цих держав зі сформованої правової колізії безумовно корисне для вироблення способів вирішення цієї ситуації в Україні. У процесі обговорення можливості ратифікації Статуту

Міжнародного кримінального суду Францією Президент і прем'єр-міністр Французької Республіки звернулися до Конституційної Ради Франції з проханням дійти висновку про те, чи потребує ратифікація Римського Статуту перегляду Конституції. Відповідно до статті 54 Французької Конституції, у тому разі, якщо те чи інше положення міжнародного договору суперечить Конституції, ратифікація цієї угоди може бути дозволена тільки після внесення в Конституцію відповідних поправок. Конституційна рада дійшла висновку, що ратифікація Статуту потребує перегляду Конституції. Згодом Конституція була змінена способом включення в неї нової статті, де йдеться, що «Республіка може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, як це передбачається договором, підписаним 18 липня 1998 р.». Відповідно, визнає Франція і рішення Міжнародного кримінального суду.

Франція ратифікувала Римський Статут 9 червня 2000 року. Конституційна рада розглянула положення Римського Статуту, що обмежують застосування принципу комплементарності, зокрема статті 17, яка передбачає, що Суд може прийняти справу до розгляду, якщо має місце небажання чи нездатність держави забезпечити розслідування і кримінальне переслідування. Рада дійшла висновку, що обмеження принципу додатковості випадками, коли та чи інша держава спеціально ухиляється від виконання своїх зобов'язань, виходить із правила *rastra sunt servanda*. Отже, ці обмеження не зазіхають на національний суверенітет [86, с. 1317]. Франція законодавчо закріпила визнання рішень Міжнародного кримінального суду

При розгляді даного питання про відповідність положень Римського Статуту Конституції Бельгії Державна рада Бельгії дійшла висновку про невідповідність Римського статуту ряду положень Конституції і запропонувала замість внесення поправок у декілька статей, розкиданих по всьому тексту Конституції, що ускладнило б її сприйняття, внести в Основний Закон таке нове положення: «Держава приєднується до Статуту Міжнародного кримінального суду,

прийнятому в Римі 17 липня 1998 р.». Тобто, фактично Бельгія закріпила визнання рішень Суду.

Бельгія ратифікувала Римський Статут 28 липня 2000 року. Бельгія ратифікувала Римський Статут до внесення поправок у Конституцію, мотивуючи це тим, що Статут набере чинності тільки після його ратифікації 60 державами, що дасть досить часу для того, щоб зробити Конституцію відповідною до його положень. Характерно, що стосовно характеру юрисдикції, який доповнює, Міжнародного кримінального суду Державна рада відзначила, що відповідно до Конституції Бельгії бельгійський суд не може відмовитися від своєї юрисдикції на користь Міжнародного кримінального суду, оскільки вона передбачає, що ніхто не може бути проти своєї волі позбавлений права стати перед суддею, призначеним законом [87]. Тим не менш, Бельгія визнає рішення Міжнародного кримінального суду.

Висновку Державної ради Іспанії від 22 серпня 1999 року про Римський Статут дійшла Постійна комісія Державної ради. Висновки Державної ради не мали обов'язкового характеру. Відповідно до статті 95 Конституції Іспанії, Конституція мала бути переглянута до укладання будь-якого договору, що містить суперечні їй положення. На думку Державної ради, Конституція не перешкоджала ратифікації Римського Статуту, Конгрес мав дозволити ратифікацію за допомогою прийняття закону, що дозволяє ратифікацію Римського Статуту. Такий закон був прийнятий 4 жовтня 2000 року. Іспанія ратифікувала Римський Статут 24 жовтня 2000 року. У своєму висновку Державна рада насамперед проаналізувала питання, зв'язане з наданим Міжнародному кримінальному суду права вирішувати питання про прийнятність справи до провадження, коли держава не бажає чи не здатна вести розслідування чи порушити кримінальне переслідування, що може бути витлумачене як передача Суду юрисдикційних повноважень, а це за Конституцією Іспанії є виключною сферою компетенції іспанських суддів і судів. Така передача, яку передбачає стаття 93 Конституції Іспанії, має на увазі визнання міжнародного

втручання у здійснення повноважень, що впливають з Конституції. Це означає визнання (зокрема, у тім, що стосується передачі судових повноважень) існування судової інстанції більш високої, ніж іспанські юрисдикційні органи, які до появи Міжнародного кримінального суду були останньою інстанцією у визначенні права. У цьому контексті Рада порушила питання про застосування права на захист, що гарантовано Конституцією Іспанії, яка передбачає, що будь-яка особа має право на дійовий судовий захист здійснення своїх прав і законних інтересів. На думку Ради, це право не обмежується захистом, що забезпечують іспанські суди, але поширюється і на юрисдикційні органи, компетенція яких визнана в Іспанії. Передача судової компетенції Міжнародному кримінальному суду наділяє останній – в обставинах і з причин, викладених у його Статуті (належним чином інкорпорованому в іспанський правопорядок), – правом змінювати рішення судових органів Іспанії, не порушуючи при цьому права на судовий захист. Іспанія визнає рішення Міжнародного кримінального суду.

Як бачимо, існують різні способи вирішення даної законодавчої колізії на конституційному рівні. У будь-якому разі, мабуть, що за наявності політичної волі ця колізія цілком вирішена. Визнання юрисдикції, і відповідно рішень Міжнародного кримінального суду – крок до повноправної участі в здійсненні міжнародного правосуддя й у той самий час додатковий стимул для дотримання загальновизнаних міжнародних стандартів і принципів здійснення правосуддя. Беручи до уваги договірний механізм заснування Суду, що припускає добровільну участь держав у Статуті та співробітництво із запобігання міжнародній злочинності, варто визнати, що за явної наявності можливості виходу із ситуації нормативної невідповідності подібна мотивація може бути передумовою для припущень про наявність внутрішніх політичних причин для нератифікації Римського Статуту.

Принцип комплементарності як основа здійснення юрисдикції Суду – новий вид взаємини національної та міжнародної юрисдикції. Добровільне визнання

можливості обмеження суверенітету незалежної держави (у випадках, передбачених положеннями про прийнятність) є особливим, унікальним проявом державної правової свідомості й, безумовно, потребує часу для трансформації сформованих стандартів недоторканності національного суверенітету і автоматичного визнання рішень Суду, зокрема у сфері кримінальної юстиції, на користь об'єднання зусиль членів міжнародного співтовариства в боротьбі зі злочинністю.

Міжнародний юридичний процес у Міжнародному суді ООН відбувається на основі міжнародного процесуального права. До ведення Суду належать усі справи, які будуть передані йому сторонами, і всі питання, спеціально передбачені Статутом ООН або чинними міжнародними договорами та конвенціями. Держави в будь-який час можуть заявити, що вони визнають юрисдикцію Суду з усіх правових питань, що стосуються тлумачення договору, будь-якого питання міжнародного права, наявності факту, який, якщо буде встановлений, буде являти собою порушення міжнародного зобов'язання, характеру та розмірів відшкодування за його порушення [88].

Важливим процесуальним принципом міжнародного правосуддя є принцип, встановлений у ст. 59 Статуту Міжнародного суду ООН – рішення Суду обов'язкове лише для сторін, що беруть участь у справі і лише у даній справі. Рішення Міжнародного суду ООН є остаточним і не підлягає оскарженню. У випадку спору щодо змісту або обсягу рішення його тлумачення здійснюється Судом на вимогу будь-якої сторони (ст. 60). Прохання про перегляд рішення може бути заявлене лише на підставі нововиявлених обставин, які за своїм характером можуть вплинути на вирішення справи і які при винесенні рішення не були відомі ні Суду, ні стороні, що просить про перегляд за умови, якщо така необізнаність не була наслідком необережності.

Відповідно до ст. 96 Статуту ООН, ст. 65 Статуту Міжнародного Суду ООН Генеральна Асамблея ООН або Рада Безпеки ООН можуть запитувати

консультативні висновки з будь-якого юридичного питання. Інші органи ООН та спеціалізовані установи, яким Генеральна Асамблея може дати в будь-який час дозвіл, також можуть запитувати консультативні висновки Суду з юридичних питань, що виникають у межах кола їх діяльності. При здійсненні консультативних функцій на основі ст. 96 Статуту ООН Суд застосовує Статут Міжнародного суду ООН та Регламент Міжнародного Суду ООН 1946 року.

Процедура надання консультативних висновків дещо відрізняється від процедури винесення рішення, що пояснюється особливим характером та об'єктом консультативних функцій, проте базується на тих же правилах, що застосовуються для розгляду спірних справ. Отримавши прохання про винесення консультативного висновку, Суд складає список держав та організацій, які можуть мати інформацію зі справи. Включені в список держави мають інший статус, ніж сторони у процедурі винесення рішення, оскільки їх участь у такій процедурі не робить останній обов'язковим для таких держав та організацій. Відповідно до ст. 65 Статуту Суду питання, з яких запитується консультативний висновок, надаються Суду у письмовій заяві, до якої додаються всі необхідні документи. Згідно з п. 1 ст. 66 Статуту Міжнародного суду ООН секретар Суду негайно повідомляє про заяву, яка містить прохання про консультативний висновок усі держави, що мають право доступу до Суду. Державам та міжнародним організаціям, які, на думку Суду, можуть дати відомості з поставленого питання, пропонується надати письмові або усні доповіді, які враховуються при винесенні висновку (п. 2 ст. 66 Статуту Суду).

На відміну від Рішень Міжнародного суду ООН Консультативні висновки не мають обов'язкової сили. Орган або спеціалізована установа, які запитали Консультативний висновок, вправі не скористатись ним. Проте в деяких випадках передбачається, що Консультативний висновок має обов'язкову силу (наприклад, щодо застосування статті 6, Розділу 22 Конвенції про привілеї та імунітети Організації Об'єднаних Націй або Угоди про Центральні установи ООН, укладеної

між ООН та США). Водночас, Консультативні висновки володіють моральною силою, яка впливає з авторитету Міжнародного суду ООН. Той факт, що вони беруться до уваги державами та міжнародними організаціями на практиці, свідчить, що Консультативні висновки Міжнародного суду ООН сприяють роз'ясненню й розвитку міжнародного права.

Своєю судовою практикою Міжнародний Суд ООН окреслює рамки існуючого міжнародного права та надає поштовх для його розвитку. Рішення суду підтверджує наявність звичаєвих норм міжнародного права. Водночас, Міжнародний Суд ООН не став «світовим судом», який приймає рішення з будь-яких крупних конфліктів. На сьогоднішній день обов'язкову юрисдикцію Суду визнає лише третина існуючих держав світу, і це визнання супроводжується суттєвими застереженнями.

3.2. Визнання рішень Європейського суду з прав людини

Європейський суд з прав людини неухильно дотримується доктрини фактичної обов'язковості своїх раніше прийнятих рішень. Визнаючи формальну відсутність доктрини прецеденту, Європейський суд, тим не менше, послідовно дотримується своєї попередньої практики. Як неодноразово вказував Суд, „Хоча Суд формально і не зобов'язаний дотримуватися своїх раніше прийнятих рішень, однак він не повинен відступати, без поважних причин, від прецедентів, визначених у його попередніх рішеннях в інтересах правової визначеності, передбачуваності та рівності перед правом” [89].

Суд ніколи прямо не посилається на доктрину *stare decisis*, що є основою дії прецедентного права у країнах англо-саксонського права, але формула, яку він використовує, а саме „відповідно до незмінної судової практики” або „відповідно до усталеного прецедентного права”, так само як й цитування при прийнятті рішень раніше прийнятих судових рішень, як і формула „*mutatis mutandis*”,

можуть використовуватися як синоніми цієї доктрини [90, С. 102]. Для того, щоб Суд слідував своїм попереднім прецедентам, необхідна їх подібність, для чого Суд застосовує „техніку розрізень”, щоб переконатися, що подібні рішення мають зв’язок між собою [90, С. 100]. Крім того, лише одне судове рішення не може бути прецедентом, оскільки немає повторюваності. Наявність „незмінної судової практики” (відносно стабільної) дозволяє особам регулювати свою поведінку згідно з нею, а деяким авторам казати, що „конвенційна система є системою прецедентів” [91, С. 1235].

Доктрина *stare decisis* у діяльності Європейського Суду з прав людини, на думку В. Мармазова, виконує дві функції: функція стабілізації судової практики та функція перетворення судових рішень на джерело права [92, С.140]. Стосовно стабільності судової практики слід також звернути увагу на відомий принцип римського права, що „у подібних справах приймаються однакові рішення” („*de similibus idem est iudicium*”). На цьому й ґрунтується принцип довіри до права, коли в аналогічних справах приймаються передбачувані аналогічні рішення, що унеможлиблює суддівське свавілля. Вирішальним критерієм при цьому є рівень схожості справ. Судові рішення перетворюються на джерело права головним чином завдяки повторному застосуванню правової позиції, що сформульована судом при вирішенні конкретної справи, в аналогічній справі. У свою чергу, повторюваність, на думку професора М. Цвіка, є головною ознакою права [93, С. 10—11].

Європейський суд з прав людини визнає себе зв’язаним раніше прийнятими прецедентами. Згідно зі статтею 30 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, „якщо справа, яку розглядає палата, порушує серйозне питання щодо тлумачення Конвенції чи протоколів до неї, або якщо вирішення питання, яке вона розглядає, може призвести до результату, несумісного з рішенням, постановленим Судом раніше, палата може в будь-який час до постановлення свого рішення відмовитися від своєї юрисдикції на користь

Великої палати, якщо жодна зі сторін у справі не заперечує проти цього" [94, С. 23], тобто сам Суд пильно стежить за змінами свого прецедентного права.

Прецедентний характер рішень Європейського суду з прав людини та їх обов'язковість для всіх країн-членів Ради Європи визнають й українські вчені. Так, суддя Європейського суду з прав людини професор В.Г. Буткевич підкреслює, що своєю діяльністю Суд перекреслив практично всі заперечення противників, що рішення міжнародних судових установ можуть бути джерелом міжнародного права. Він також звертає увагу на те, що „у своїх судових рішеннях Європейський Суд з прав людини на чільне місце поставив свої попередні рішення (прецеденти) і не бажає від них відходити, навіть якщо комусь здається, що він цим порушує Конвенцію....Мотивуючи свої судові рішення власними прецедентами, Суд фактично зобов'язав держави поважати їх і брати за основу в аргументації їхніх позицій у власних справах” [95, С. 136—137].

Професор П. Рабінович також зазначає з цього приводу: „Справжній смисл багатьох норм Конвенції, сформульованих здебільшого в надто абстрактній, часто оціночній формі, конститується, з'ясовується лише після їх тлумачення і застосування у рішеннях Суду. Практика Суду (а це сотні рішень) розвивається за відверто прецедентним принципом. І тому знання й урахування прецедентних рішень Суду, засвоєння специфіки його професійного мислення, його „правового менталітету” – одне з найактуальніших завдань, що постають нині перед суддями та будь-якими іншими суб'єктами захисту прав людини в Україні” [96, С. 35].

Відомі українські науковці, судді Конституційного Суду у відставці П. Євграфов та В. Тихий справедливо вважають, що від справи до справи Європейський Суд виробляє і формулює правові позиції (положення) щодо інтерпретації конвенційних норм. Такі загальні та усталені позиції щодо розуміння конвенційних норм мають загальну дію, тобто поширюються на невизначене коло осіб і на необмежену кількість подібних ситуацій, випадків („невичерпність” роз'яснення), тому в подальшому ними керується Суд,

спирається на них при розгляді інших аналогічних справ. Разом із конвенційними нормами правові положення Європейського Суду регулюють діяльність держав – учасниць Ради Європи, всієї державної влади, особливо законодавчої, у сфері прав людини та основних свобод [97, С. 82].

Наведені твердження цих науковців про те, що прецедентне право (правові позиції) Європейського Суду регулює діяльність держав – учасників Ради Європи, зокрема України, а не тільки стосується держави на стадії виконання рішення цього Суду по конкретній справі, є очевидним майже для всіх європейських теоретиків та практиків у правовій сфері. Більше того, аксіомою стало ствердження, що норми Конвенції діють у тому вигляді, як вони тлумачаться Судом [98, С. 89].

На прецеденти Європейського Суду у своїх рішеннях посилаються практично всі національні суди країн-членів Ради Європи. Цей підхід діє навіть у тих правових системах, де формально не визнається обов'язкова сила прецеденту. Так, наприклад, у Бельгії Арбітражний суд (у цій країні йому належить конституційна юрисдикція) посилається на рішення Європейського суду з прав людини, але він не посилається на власну практику, оскільки він не бажає бути зв'язаним або не хоче справити враження, що він вважає себе зв'язаним своїми раніше прийнятими рішеннями. З іншого боку, це слугує тому, аби показати, що Арбітражний суд насправді вважає себе зв'язаним рішеннями Європейського суду з прав людини або, точніше, положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод таким чином, як вони тлумачаться Європейським судом з прав людини.

ВИСНОВКИ

Проведений в випускній кваліфікаційній роботі аналіз єспільних відносин, які виникають при визнанні рішень міжнародних судових установ дозволив дійти такх висновків:

1. Уточнено ознаки, за допомогою яких міжнародні судові установи відмежовуються від інших форм взаємодії держав при вирішенні спорів:

1) право виносити обов'язкові рішення для учасників спору, в тому числі й держав;

2) підстави, порядок створення і діяльність таких установ здійснюється відповідно до норм міжнародного договору чи за рішенням відповідної міжнародної організації;

3) не підпадає під юрисдикцію жодної держави;

4) формує та виражає власну, а не узгоджену позицію засновників;

5) основою діяльності та винесення рішень є норми матеріального та процесуального міжнародного права;

6) наявність міжнародної правосуб'єктності.

Встановлено, що поняття «міжнародний судовий орган», «міжнародна судова установа», «орган міжнародного правосуддя», «міжнародний трибунал» є синонімами.

Уточнено визначення поняття міжнародна судова установа: це судовий або інший орган, наділений аналогічними повноваженнями на здійснення судового провадження, створений на підставі міжнародного договору або рішенням міжнародної організації, згода на юрисдикційність якого надана державою в установленому порядку.

Обґрунтовано, що вислів «заснування суду на основі закону», як він використовується у статті 14 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права 1966 року, не означає, що суд має бути заснований тільки законодавчим

органом до вчинення правопорушень. Це вираження означає, що судовий орган має бути заснований компетентним органом і що у своїй діяльності він має забезпечити вимогу справедливого правосуддя. З того факту, що Організація Об'єднаних Націй не має законодавчого органу, не впливає, що Рада Безпеки не була уповноважена на заснування Міжнародного Трибуналу

2. Встановлено, що функціональним призначенням міжнародного судочинства є мирне вирішення міжнародних спорів. Саме визнання юрисдикції міжнародного суду лежить в основі обов'язковості рішення міжнародного суду. Джерелом імперативної сили рішення міжнародної судової установи і гарантією його виконання є загальна воля суверенних держав. Міжнародний суд виносить рішення, яке визнається державою/державами, але міжнародний суд не може забезпечити його виконання силою примусу.

3. Рішення міжнародних судових установ класифіковано в залежності від статусу органу, що його постановив, на такі види:

1. Рішення, постановлені міжнародними судами, які створені на підставі багатосторонніх договорів;

1. Рішення, постановлені міжнародними судами, які створені міжнародними організаціями.

Акцентовано увагу на тому, що при застосуванні наведеної класифікації на практиці необхідно керуватись такими критеріями: належність рішення до компетенції міжнародної організації; постановка рішення судом, який відноситься до недержавних форм врегулювання спорів, але при цьому керуватись слід не назвою, а правовими основами діяльності суду – міждержавна угода, визнанням його рішень окремими країнами тощо, а також за складом суддів, наприклад, для вирішення спору між юридичною особою України та іноземною юридичною особою мають запрошуватись судді із третіх країн, про що мають існувати певні домовленості.

Встановлено, що Закон України „Про міжнародний комерційний арбітраж” не може вважатись коректним, оскільки Україною не може поширюватись юрисдикція створеного нею суду на міжнародні питання, якщо інші країни його офіційно не визнають. А тому необхідно на рівні міждержавних угод ставити питання про взаємне визнання і виконання рішень недержавних органів. Це зумовлено тим, що рішення можуть стосуватись не тільки суб’єктів, які знаходяться під юрисдикцією України, а вони можуть виконуватись поза межами України.

Акцентовано увагу на існуванні міжнародних арбітражних судів, які засновуються на міждержавному рівні і які не знаходяться під юрисдикцією окремої країни (Міжнародний третейський суд та ін.) та ті, які створюються в певній країні і не можуть за належністю вважатись міжнародними, оскільки вони створені і знаходяться під юрисдикцією певної країни (МКАС при ТПП України). Для того, щоб такі суди за статусом можна було вважати міжнародними, юрисдикцію таких судів мають офіційно визнавати інші держави.

Обґрунтована необхідність розрізняти міжнародні спори, коли спір стосується двох і більше країн та спори між суб’єктами, які знаходяться під юрисдикцією різних країн, та називати їх „спори з іноземним елементом”.

Встановлено, що міжнародні суди можуть вирішувати спори, але без спеціальної вказівки у рішенні на його статус неможливо визнавати його таким, що діятиме на території держави.

4. Встановлено, що Нюрнберзький трибунал одержав свої юридичні повноваження з того факту, що кожна з держав, яка було стороною в договорі з його заснування, мала юрисдикцію щодо злочинів і осіб, котрі в них обвинувачувалися. Саме вона стала основою договірної міжнародної юрисдикції, наданої Трибуналу. Лондонська угода, таким чином, являла собою договір про об’єднання незалежних національних юрисдикцій. Юрисдикція цих трибуналів була мультинаціональною.

Сказане, однак, не означає, що Нюрнберзький трибунал не був міжнародним судовим органом. Саме тому, що суверенні держави уклали угоду щодо того, на що кожна з них мала самостійне право, можна затверджувати, що Нюрнберзький трибунал являв собою міжнародний кримінальний суд.

Обґрунтовано, що на відміну від Нюрнберзького і Токійського трибуналів, трибунали по колишній Югославії і Руанді повною мірою можуть бути названі міжнародними (всесвітніми). Нюрнберзький і Токійський трибунали були «багатонаціональними» – вони представили тільки одну частину світового співтовариства – переможців. Сучасні трибунали ad hoc – представляють не групу держав, це – органи міжнародного співтовариства в цілому.

5. Встановлено, що Рада Безпеки – не судовий орган і не має судових повноважень (хоча може виконувати деякі квазісудові дії). Водночас, відповідно до статті 29 Статуту ООН, «Рада Безпеки може засновувати такі допоміжні органи, які вона знайде необхідними для виконання своїх функцій». У даному разі це право було використано як засіб здійснення захисту міжнародного миру і безпеки, загроза яким виникла у зв'язку із ситуацією на території колишньої Югославії. Заснування Міжнародного Трибуналу Радою Безпеки не означає, однак, що Рада Безпеки делегувала йому частину своїх власних функцій або повноважень. Це не означає також, що Рада Безпеки якоюсь мірою узурпувала судову функцію, що йому не належить. Рада Безпеки звернулася до заснування судового органу у формі міжнародного кримінального трибуналу як інструменту для здійснення своєї власної основної функції забезпечення миру і безпеки, тобто як міри, що сприяє відновленню і підтримці миру на території колишньої Югославії.

6. Проаналізовано досвід Бельгії, Франції, Іспанії щодо внесення змін до Конституцій з метою визнання юрисдикції, і відповідно рішень Міжнародного кримінального суду. Аргументовано необхідність внесення змін і до Конституції України.

7. Встановлено, що важливим процесуальним принципом міжнародного правосуддя є принцип, встановлений у ст. 59 Статуту Міжнародного суду ООН – рішення Суду обов'язкове лише для сторін, що беруть участь у справі і лише у даній справі. На відміну від Рішень Міжнародного суду ООН Консультативні висновки не мають обов'язкової сили. Орган або спеціалізована установа, які запитали Консультативний висновок, вправі не скористатись ним. Проте в деяких випадках передбачається, що Консультативний висновок має обов'язкову силу (наприклад, щодо застосування статті 6, Розділу 22 Конвенції про привілеї та імунітети Організації Об'єднаних Націй або Угоди про Центральні установи ООН, укладеної між ООН та США). Водночас, Консультативні висновки володіють моральною силою, яка впливає з авторитету Міжнародного суду ООН.

8. Обгрунтовано необхідність внесення змін до Конституції України з метою визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Deshko L. Criteria for the court's compliance with the obligation to provide justification of its decisions. TEISE. 2016. №99. P. 186-193.
2. Інструкція про порядок виконання європейських конвенцій з питань кримінального судочинства 1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0446-99>.
3. Дідич Т.О. Теоретико-методологічні засади правоутворення: Дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2018. 588 с.
4. Мальський М.З., Мороз Ю.М., Кучик О.С. [та ін.]. Міжнародні відносини: Історія. Теорія. Економіка. Право: навч. посіб. / за ред. М.З. Мальського, Ю.М. Мороза. К.: Знання, 2010. 200 с.
5. Блищенко И.П., Дориа Ж. Прецеденты в международном публичном и частном праве. 2-е изд., доп. М.: МНИМП, 1999. 472 с.
6. Савчин М.В. Природа и современные тенденции конституционализма в контексте правового плюрализма. Научный ежегодник Института философии и права Уральского отделения Российской академии наук. 2015. Том 15. Вып. 3. С. 109-131.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
8. Підгородинська А.В. Деякі аспекти співробітництва України з міжнародними судовими установами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vkslaw.knu.ua/images/verстка/2_2017_Pidgorodunska.pdf.
9. Марусин И.С. Международные уголовные судебные учреждения: судоустройство и судопроизводство / И.С. Марусин. СПб.: Издательский Дом СПб. Гос. ун-та. Изд-во юрид. фак-та С. Петерб. Гос. Унив-та, 2004. 224 с.

10. Энтин М.Л. Международные судебные органы: вклад в обеспечение международной стабильности, законности и сотрудничества: автореф. дисс. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.10 / М.Л. Энтин. М., 1993. 54 с.
11. Марусин И.С. Международные уголовные судебные учреждения: судоустройство и судопроизводство / И.С. Марусин. – СПб.: Издательский Дом СПб. Гос. ун-та. Изд-во юрид. фак-та С. – Петерб. Гос. Унив-та, 2004. 224 с.
12. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Резолюция 764 (1992). Doc.UN S/RES/764 (1992).
13. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Резолюция 771 (1992). Doc.UN S/RES/771 (1992).
14. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Резолюция 780 (1992). Doc.UN S/RES/780 (1992).
15. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Доклад Генерального секретаря. Doc.UN S/24657.
16. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Промежуточный доклад комиссии экспертов. U.N. Doc. S/25274 (1993).
17. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Резолюция 808 (1993). U.N. Doc. S/RES/808 (1993).
18. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Резолюция 820 (1993). Doc.UN S/RES/ 820 (1993).
19. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Доклад Генерального секретаря. U.N. Doc. S/25704.
20. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Резолюция 827 (1993). Doc.UN S/RES/827 (1993).
21. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Резолюция 918 (1994). U.N. Doc. S/RES/918 (1994).
22. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Резолюция 925 (1994). U.N. Doc. S/RES/925 (1994).

23. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Резолюция 935(1994). U.N. Doc. S/RES/ 935(1994).
24. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Письмо Генерального секретаря. U.N. Doc. S/1994/1125.
25. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Письмо правительства Руанды U.N. Doc. S/1994/1115.
26. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Резолюция 955(1994). U.N. Doc. S/RES/955(1994).
27. Schutte J.E. Legal and practical implications from the perspective of the host country, relating to the establishment of the International Tribunal for the Former Yugoslavia// Criminal Law Forum. Vol. 5. №. 2 – 3. 1994. P.423 – 450.
28. Burns P. An international criminal tribunal: the difficult union of principle and politics// Criminal Law Forum. Vol. 5. № 2 – 3. 1994. P. 341 – 380.
29. Гуценко К.Ф. Правоохранительные органы: учебник для юридических вузов и факультетов / Под ред. К.Ф. Гуценко. Изд.5-е, перераб. и доп. М.: Изд-во «Зерцало», 2000. 400 с
30. Васякина Е.В. Эволюция международных уголовных трибуналов (1945–1994 гг): дисс. ... канд. юрид. наук.: спец. 12.00.10 / Е.В. Васякина. М., 2014. 193 с.
31. Meron T. Crimes under the Jurisdiction of the International Criminal Court // Reflections on the International Criminal Court. Essays in Honour of Adriaan Bos/ Edited by Herman A.M. von Hebel, Johan G. Lammers, Jolien Schukking. The Hague: T.M.C. Asser Press, 1999. P. 47 – 57.
32. Rainey, B., Wicks E., Ovey C., 2017. The European Convention on Human Rights. 7th ed. Oxford: Oxford University Press.
33. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 142.

34. Deshko, L. 2018. Application of Legal Entities to the European Court of Human Rights: a Significant Disadvantage as the Condition of Admissibility. *Croatian International Relations Review*, 24 (83), 84-103.

35. Нью-Йоркська конвенція про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_070.

36. Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж 1961 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_069.

37. *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary/Cassese A., Gaeta P., Jones J. R.W.D (eds).* – Oxford: Oxford University Press, 2002. – 2300 p.

38. Положення про арбітражні збори і витрати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://icas.org.ua/arbitrazh/pro-zbory-ta-vytraty/>

39. Рекомендаційний список арбітрів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://icas.org.ua/spysok-arbitriv/>

40. Deshko L. The reasons and motives for national court's decision: the practice of the European Court of Human Rights and national courts. *TEISE*, 2016. 99: 186–193.

41. Статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

42. Висновок Конституційного Суду України від 11 липня 2001 року № 3-в/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01>.

43. Конвенція ООН з морського права 1982 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://consultant.parus.ua/?doc=00O5WDC64C>.

44. Vogiatzis, N., 2016. The admissibility criterion under article 35 (3) ECHR: a significant disadvantage' to Human Rights Protection? *International & Comparative Law Quarterly*, 65: 185-211.

45. Тункин Г.И. Теория международного права. Под общей ред. проф. Л.Н. Шестакова. М.: Изд. “Зерцало”, 2000. 416 с.
46. Blakesley C.L. Terrorism, Drugs, International Law and Protection of Human liberty / C.L. Blakesley. New york. 1992. 350 p.
47. Дрьоміна Н.В. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів: монографія / Н.В. Дрьоміна. О.: Фенікс. 233 с.
48. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction. Prosecutor v. Tadic. Case No. IT-94-1. 2 October 1995. (Appeal Chamber).
49. Clark R. S. Creating a statute for the International Criminal Court: a jurisdictional quandary// Suffolk Transnational Law Review. Vol. 22 № 2. Summer 1999. P. 461– 480.
50. Цірат Г.А. Міжнародний комерційний арбітраж: Навч. посіб. К.: Істина, 2002. 304 с.
51. Міжнародне приватне право: Актуальні проблеми // А.С. Довгерт, О.М. Бірюков, Л.Г. Варшаломідзе та ін. – К.: Український центр правничих студій, 2001. 331 с.
52. Блищенко И.П., Дориа Ж. Прецеденты в международном публичном и частном праве. 2-е изд., доп. М.: МНИМП, 1999. 472 с.
53. Дмитрієв А.І., Муравйов В.І. Міжнародне публічне право: Навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2001. 375 с.
54. Федияк Г.С., Федияк Л.С. Міжнародне приватне право. К.: Юрінком Інтер, 2000. 414 с.
55. Нешатаева Т.Н. Международное частное право и Международный гражданский процесс. М.: Городец, 2004. 624 с.
56. Федияк Г.С., Федияк Л.С. Міжнародне приватне право. К.: Юрінком Інтер, 2004. 414 с.
57. Коркунов Н.М. Лекции по общей теории права. Изд.6. СПб., 1904. 412 с.

58. Аболонин Г.О. Групповые иски. М.: НОРМА, 2001. 256 с.
59. Дешко, Л., 2016. Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародних організацій: монографія. Ужгород.
60. Блищенко И.П., Дориа Ж. Прецеденты в международном публичном и частном праве. 2-е изд., доп. М.: МНИМП, 1999. 472 с.
61. Kelsen H. Will the Judgement in Nurnberg Trial Constitute a Prezedent in International Law? // International Law Quaterly. 1947. No. 1. P. 5.
62. Фурса С.Я., Щербак С.В. Законодавство України про виконавче провадження: Науково-практичний коментар. К.: Концерн „Видавничий Дім „Ін Юре”, 2004. 976 с.
63. Янчук А. Конституционная юстиция в странах мира. Мировой опыт разрешения споров, связанных с пониманием и реализацией норм конституций // Юридическая практика. 2004. №11 (325). С.6.
64. Нюрнбергский процесс: право против войны и фашизма / Отв. ред. И. А. Ледах, И. И. Лукашук. М., 1995. 315 с.
65. Лебедева Н. С. Подготовка Нюренбергского процесса. М.: Наука, 1975. 238 с.
66. Международное право в документах / Сост. Н.Т. Блатова. – М.: Юрид. лит., 1982. 856 с.
67. Рагинский М. Ю., Розенблит С. Я. Международный процесс главных японских военных преступников. М.: Изд-во АН СССР, 1950. С. 221 – 225.
68. Полторак А. И. Нюрнбергский процесс. Основные правовые проблемы. М.: Наука, 1966. 351 с.
69. Трайнин А.Н. Защита мира и уголовный закон. М.: Юриздат, 1969. 455с.
70. Grossman C. International support for international criminal tribunals and an international criminal court// American University International Law Review. Vol. 13. №6. 1998. P. 1413 – 1439.

71. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Decision on the Defence Motion on Jurisdiction (rule 73). Prosecutor v. D. Tadic Case No. IT-94-1. 10 august 1995. (Trial Chamber).
72. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction. Prosecutor v. Tadic. Case No. IT-94-1. 2 October 1995. (Appeal Chamber).
73. Tavcrnier P. The Experience of the International Criminal Tribunals for the former Yugoslavia and Rwanda // International Review of the Red Cross. №. 37. 1997. P. 605 – 611.
74. Akhavan P. The International Criminal Tribunal for Rwanda: The Politics and Pragmatics of Punishment // American Journal of International Law. № 90. 1999. P. 501– 510.
75. Tomuschat C. International criminal prosecution: the precedent of Nurnberg confirmed//Criminal Law Forum. Vol. 5. 1994. №. 2-3. P. 237 – 247.
76. Белый И. Ю., Ложников И. С. Тенденции развития международной уголовной юстиции: Специальный суд по Сьерра-Леоне. // Московский журнал международного права. № 1 (49). 2003. С. 31 – 40.
77. Организация Объединенных Наций. Письмо президента Сьерра-Леоне от 12 июня 2000 года на имя Генерального секретаря Организации Объединенных Наций, Предложение о рамочном соглашении между Организацией Объединенных Наций и Сьерра-Леоне. U.N. Doc. S/2000/786, add.
78. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Резолюция 1315 (2000). U.N. Doc. S/RES/1315 (2000).
79. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Доклад Генерального секретаря об учреждении Специального суда по Сьерра-Леоне. U.N. Doc. S/2000/915.
80. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Соглашение между Организацией Объединенных Наций и правительством Сьерра-Леоне об

учреждении Специального суда по Сьерра – Леоне Doc.UN S/2002/246. Дополнение II.

81. Белый И. Ю., Ложников И. С. Создание Специального суда по Сьерра-Леоне в концепции урегулирования вооруженного конфликта // Международное публичное и частное право. № 5 (9). 2002. С. 45 – 53.

82. Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Устав Специального суда по Сьерра-Леоне// Соглашение между Организацией Объединенных Наций и правительством Сьерра – Леоне об учреждении Специального суда по Сьерра – Леоне. Doc.UN S/2002/246, приложение.

83. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) // Вісник Конституційного Суду України. 2001. №4. С. 35 – 45.

84. Морозов С.М. Прийняття Статуту Міжнародного кримінального суду // Адвокат. 2002. № 6. С. 23 – 28.

85. Лавринович О. В. Основні проблемні питання імплементації положень Римського Статуту Міжнародного кримінального суду // Український часопис міжнародного права. – №4 (Спеціальний випуск: міжнародний кримінальний суд). 2003. С. 14 – 19.

86. Decision 98-4087 DC du 22 janvier 1999 (Traite sur le Statut de la Cour penale Internationale), Journal Officiel, 24 January 1999. P. 1317.

87. Vandermeersch D. The ICC Statute and Belgian Law Implementation of the ICC Statute in the Dutch Legal Order //Journal of International Criminal Justice. Vol. 2. №. 1. 2004. P. 133 – 157.

88. Leach P. Taking a case to the European Court of Human Rights. Oxford: Oxford University Press, 2011. 400 p.

89. Keller Y., Fischer A. and Kuhne D. Debating the Future of the European Court of Human Rights after the Interlaken Conference: Two Innovative Proposals. *The European Journal of International Law*, 2010. 21(4): 1025-1048.

90. Teubner G., Boucquey N. *Droit et reflexivite: L'auto-référence en droit et dans l'organisation*; traduit de l'allemand par Nathalie Boucquey avec la collaboration de Gaby Maier / G. Teubner, N. Boucquey. Paris: L.G.D.J., 1996. 393 p.

91. Sundberg J. *Intent or Effect - a Look at Legislative Intent* / J. Sundberg. Bruxelles: Bruylant, 1992. 1512 p.

92. Мармазов В. Принцип *stare decisis* та динамічність практики Європейського суду з прав людини / В. Мармазов // *Право України*. 2003. № 2. С. 140-142.

93. Цвік М.В. Про сучасне праворозуміння / М.В. Цвік // *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 4 (27). С. 3-13.

94. Дюрягин И.Я. *Применение норм советского права и социальное (государственное) управление: Теоретические проблемы: автореф. дис. на соискание науч. степени докт. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история государства и права; история политических и правовых учений»* / И.Я. Дюрягин. Свердловск, 1975. 35 с.

95. Буткевич В.Г. *Міжнародне право. Основи теорії: Підручник* / В.Г. Буткевич, В.В. Мицик, О.В. Задорожній; Ред. В.Г.Буткевич. К.: Либідь, 2002. 608 с.

96. Рабінович П.М. Особливості тлумачення юридичних норм щодо прав людини (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини) / П.М. Рабінович, С.Є. Федик. Львів: «Астрон», 2004. 124 с.

97. Євграфов П. Правотлумачення Європейського суду з прав людини і його значення для національного конституційного судочинства / П. Євграфов, В. Тихий // *Вісник Конституційного суду України*. 2005. № 6. С. 82-84.

98. Туманов В.А. Европейский суд по правам человека. Очерк организации и деятельности. Москва: Издательство «Норма», 2001. 304 с.

---

¹ Deshko L. Criteria for the court's compliance with the obligation to provide justification of its decisions. TEISE. 2016. №99. P. 186-193.

² Інструкцією про порядок виконання європейських конвенцій з питань кримінального судочинства 1999 р.

³ Дідич Т.О. Теоретико-методологічні засади правоутворення: Дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2018. 588 с.

⁴ Мальський М.З., Мороз Ю.М., Кучик О.С. [та ін.]. Міжнародні відносини: Історія. Теорія. Економіка. [Текст]: Право: навч. посіб. / за ред. М.З. Мальського, Ю.М. Мороза. – К.: Знання, 2010. – С.72

⁵ Блищенко І.П., Дориа Ж. Прецеденти в міжнародному публичному и частном праве. 2-е изд., доп. – М.: МНИМП, 1999. - 472 с.

⁶ Савчин М.В. Природа и современные тенденции конституционализма в контексте правового плюрализма. Научный ежегодник Института философии и права Уральского отделения Российской академии наук. 2015. Том 15. Вып. 3. С. 109-131.

⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України

⁸ Підгородинська http://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2017_Pidgorodunska.pdf

⁹ Марусин И.С. Международные уголовные судебные учреждения: судоустройство и судопроизводство / И.С. Марусин. – СПб.: Издательский Дом СПб. Гос. ун-та. Изд-во юрид. фак-та С. – Петерб. Гос. Унив-та, 2004. – 224 с.

¹⁰ Энтин М.Л. Международные судебные органы: вклад в обеспечение международной стабильности, законности и сотрудничества: автореф. дисс. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.10 / М.Л. Энтин. – М., 1993. – 54 с

¹¹ Марусин И.С. Международные уголовные судебные учреждения: судоустройство и судопроизводство / И.С. Марусин. – СПб.: Издательский Дом СПб. Гос. ун-та. Изд-во юрид. фак-та С. – Петерб. Гос. Унив-та, 2004. – 224 с.

---

¹² Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Резолюция 764 (1992). Doc.UN S/RES/764 (1992).

¹³ Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Резолюция 771 (1992). Doc.UN S/RES/771 (1992).

¹⁴ Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Резолюция 780 (1992). Doc.UN S/RES/780 (1992).

¹⁵ Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Доклад Генерального секретаря. Doc.UN S/24657.

¹⁶ *Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Промежуточный доклад комиссии экспертов. U.N. Doc. S/25274 (1993).*

¹⁷ Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Резолюция 808 (1993). U.N. Doc. S/RES/808 (1993).

¹⁸ Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Резолюция 820 (1993). Doc.UN S/RES/ 820 (1993).

¹⁹ *Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Доклад Генерального секретаря. U.N. Doc. S/25704.*

²⁰ Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Резолюция 827 (1993). Doc.UN S/RES/827 (1993).

²¹ Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Резолюция 918 (1994). U.N. Doc. S/RES/918 (1994).

²² Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Резолюция 925 (1994). U.N. Doc. S/RES/925 (1994).

²³ Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Резолюция 935(1994). U.N. Doc. S/RES/ 935(1994).

²⁴ *Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Письмо Генерального секретаря. U.N. Doc. S/1994/1125.*

²⁵ *Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Письмо правительства Руанды U.N. Doc. S/1994/1115.*

²⁶ Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Резолюция 955(1994). U.N. Doc. S/RES/955(1994).

²⁷ Schutte J.E. Legal and practical implications from the perspective of the host country, relating to the establishment of the International Tribunal for the Former Yugoslavia// *Criminal Law Forum.* – Vol. 5. – №. 2 – 3. – 1994. – P.423 – 450.

²⁸ Burns P. An international criminal tribunal: the difficult union of principle and politics// *Criminal Law Forum.* – Vol. 5.– № 2 – 3 . –1994. – P. 341 – 380.

²⁹ Гуценко К.Ф. Правоохранительные органы: учебник для юридических вузов и факультетов / Под ред. К.Ф. Гуценко. – Изд.5-е, перераб. и доп. – М.: Изд-во «Зерцало», 2000. – 400 с

³⁰ Васякина Е.В. Эволюция международных уголовных трибуналов (1945–1994 гг): дисс. ... канд. юрид. наук.: спец. 12.00.10 / Е.В. Васякина. – М., 2014. – 193 с.

³¹

³² Rainey, B., Wicks E., Ovey C., 2017. *The European Convention on Human Rights.* 7th ed. Oxford: Oxford University Press.

³³ Конституції України

³⁴ Татут міжн суду оон

³⁵ Нью-Йоркську конвенцію про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року

³⁶ Європейську конвенцію про зовнішньоторговельний арбітраж 1961 року

³⁷

³⁸ Положення про арбітражні збори і витрати

³⁹ Рекомендаційний список арбітрів

⁴⁰ Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та Протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції

⁴¹ Статутом Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року

⁴² висновок Конституційного Суду України від 11 липня 2001 року № 3-в/2001

⁴³ Конвенції ООН з морського права 1982 року

⁴⁴ Vogiatzis, N., 2016. The admissibility criterion under article 35 (3) ECHR: a significant disadvantage' to Human Rights Protection? *International & Comparative Law Quarterly*, 65: 185-211.

⁴⁵ Тункин

⁴⁶ Blakesley C.L. Terrorism, Drugs, International Law and Protection of Human liberty / C.L. Blakesley. – New York. – 1992. – 350 p.

⁴⁷ Дрьоміна Н.В. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів: монографія / Н.В. Дрьоміна. – О.: Фенікс. – 233 с.

⁴⁸ 23

⁴⁹ 39

⁵⁰ Цірат Г.А. Міжнародний комерційний арбітраж: Навч. посіб. –К.: Істина, 2002. – 304 с.

⁵¹ Міжнародне приватне право: Актуальні проблеми // А.С. Довгерт, О.М. Бірюков, Л.Г. Варшаломідзе та ін. – К.: Український центр правничих студій, 2001. – 331 с.

⁵² Блищенко И.П., Дориа Ж. Прецеденты в международном публичном и частном праве. 2-е изд., доп. – М.: МНИМП, 1999. - 472 с.

⁵³ Дмитрієв А.І., Муравйов В.І. Міжнародне публічне право: Навчальний посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 375 с.

⁵⁴ Фединяк Г.С., Фединяк Л.С. Міжнародне приватне право. — К.: Юрінком Інтер, 2000. — 414 с.

-
- ⁵⁵ Нешатаева Т.Н. Международное частное право и Международный гражданский процесс. – М.: Городец, 2004. – 624 с.
- ⁵⁶ Фединяк Г.С., Фединяк Л.С. Міжнародне приватне право. — К.: Юрінком Інтер, 2000. — 414 с.
- ⁵⁷ Коркунов Н.М. Лекции по общей теории права. Изд.6. СПб., 1904. – 412 с.
- ⁵⁸ Аболонин Г.О. Групповые иски. – М.: НОРМА, 2001. – 256 с.
- ⁵⁹ Конституция
- ⁶⁰ Блищенко И.П., Дориа Ж. Прецеденты в международном публичном и частном праве. 2-е изд., доп. – М.: МНИМП, 1999. – 472 с.
- ⁶¹ Kelsen H. Will the Judgement in Nurnberg Trial Constitute a Prezedent in International Law? // International Law Quaterly. 1947. No. 1. – P. 5.
- ⁶² Фурса С.Я., Щербак С.В. Законодавство України про виконавче провадження: Науково-практичний коментар. – К.: Концерн „Видавничий Дім „Ін Юре”, 2004. – 976 с.
- ⁶³ Янчук А. Конституционная юстиция в странах мира. Мировой опыт разрешения споров, связанных с пониманием и реализацией норм конституций // Юридическая практика. – 2004. – №11 (325). – С.6.
- ⁶⁴ Нюрнбергский процесс: право против войны и фашизма / Отв. ред. И. А. Ледах, И. И. Лукашук. – М., 1995. – 315 с.
- ⁶⁵ Лебедева Н. С. Подготовка Нюрнбергского процесса. – М.: Наука, 1975. – 238 с.
- ⁶⁶ Международное право в документах / Сост. Н.Т. Блатова. – М.: Юрид. лит., 1982. – 856 с.
- ⁶⁷ Рагинский М. Ю., Розенблит С. Я. Международный процесс главных японских военных преступников. – М.: Изд-во АН СССР, 1950. – С. 221 – 225. – 342 с.

⁶⁸ Полторац А. И. Нюрнбергский процесс. Основные правовые проблемы. – М.: Наука, 1966. – 351 с.

⁶⁹ Трайнин А.Н. Защита мира и уголовный закон. – М.: Юриздат, 1969. – 455с.

⁷⁰ Grossman C. International support for international criminal tribunals and an international criminal court// *American University International Law Review.*– Vol. 13.– № 6.– 1998.– P. 1413 – 1439.

⁷¹ *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Decision on the Defence Motion on Jurisdiction (rule 73). Prosecutor v. D. Tadic Case No. IT-94-1. 10 august 1995. (Trial Chamber).*

⁷² International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction. *Prosecutor v. Tadic.* Case No. IT-94-1. 2 October 1995. (Appeal Chamber).

⁷³ Tavarnier P. The Experience of the International Criminal Tribunals for the former Yugoslavia and Rwanda // *International Review of the Red Cross.* – №. 37. – 1997. – P. 605 – 611.

⁷⁴ Akhavan P. The International Criminal Tribunal for Rwanda: The Politics and Pragmatics of Punishment // *American Journal of International Law.* – № 90. – 1999. – P. 501– 510.

⁷⁵ Tomuschat C. International criminal prosecution: the precedent of Nurnberg confirmed//*Criminal Law Forum,* – Vol. 5.– 1994, – №. 2 – 3. – P. 237 – 247.

⁷⁶ Белый И. Ю., Ложников И. С. Тенденции развития международной уголовной юстиции: Специальный суд по Сьерра-Леоне. // *Московский журнал международного права.* – № 1 (49). – 2003. – С. 31 – 40.

⁷⁷ *Организация Объединенных Наций. Письмо президента Сьерра-Леоне от 12 июня 2000 года на имя Генерального секретаря Организации Объединенных Наций, Предложение о рамочном соглашении между Организацией Объединенных Наций и Сьерра-Леоне. U.N. Doc. S/2000/786, add.*

⁷⁸ Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Резолюция 1315 (2000). U.N. Doc. S/RES/1315 (2000).

⁷⁹ Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Доклад Генерального секретаря об учреждении Специального суда по Сьерра-Леоне. U.N. Doc. S/2000/915.

⁸⁰ Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Соглашение между Организацией Объединенных Наций и правительством Сьерра-Леоне об учреждении Специального суда по Сьерра – Леоне Doc.UN S/2002/246. Дополнение II.

⁸¹ *Белый И. Ю., Ложников И. С. Создание Специального суда по Сьерра-Леоне в концепции урегулирования вооруженного конфликта // Международное публичное и частное право. – № 5 (9). – 2002. – С. 45 – 53.*

⁸² *Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. Устав Специального суда по Сьерра-Леоне// Соглашение между Организацией Объединенных Наций и правительством Сьерра – Леоне об учреждении Специального суда по Сьерра – Леоне. Doc.UN S/2002/246, приложение.*

⁸³ Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) // Вісник Конституційного Суду України. – 2001. – №4. – С. 35 – 45.

⁸⁴ Морозов С.М. Прийняття Статуту Міжнародного кримінального суду // Адвокат. – 2002. – № 6. – С. 23 – 28.

⁸⁵ Лавринович О. В. Основні проблемні питання імплементації положень Римського Статуту Міжнародного кримінального суду // Український часопис міжнародного права. – №4 (Спеціальний випуск: міжнародний кримінальний суд). – 2003. – С. 14 – 19.

⁸⁶ Decision 98-4087 DC du 22 janvier 1999 (Traite sur le Statut de la Cour penale Internationale), Journal Officiel, 24 January 1999. – P. 1317.

⁸⁷ Vandermeersch D. The ICC Statute and Belgian Law Implementation of the ICC Statute in the Dutch Legal Order // *Journal of International Criminal Justice*. – Vol. 2. – №. 1. – 2004. – P. 133 – 157.

⁸⁸ Костя

⁸⁹ Keller, Y., Fischer, A. and Kuhne, D., 2010. Debating the Future of the European Court of Human Rights after the Interlaken Conference: Two Innovative Proposals. *The European Journal of International Law*, 21(4): 1025-1048.

⁹⁰ Teubner G., Boucquey N. Droit et reflexivite: L'auto-référence en droit et dans l'organisation; traduit de l'allemand par Nathalie Boucquey avec la collaboration de Gaby Maier / G. Teubner, N. Boucquey. — Paris: L.G.D.J., 1996. — 393 p.

⁹¹ Sundberg J. Intent or Effect — a Look at Legislative Intent / J. Sundberg. — Bruxelles: Bruylant, 1992. — 1512 p.

⁹² Мармазов В. Принцип stare decisis та динамічність практики Європейського суду з прав людини / В. Мармазов // *Право України*. — 2003. — № 2. — С. 140—142.

⁹³ Цвік М.В. Про сучасне праворозуміння / М.В. Цвік // *Вісник Академії правових наук України*. — 2001. — № 4 (27). — С. 3—13.

⁹⁴ Дюрягин И.Я. Применение норм советского права и социальное (государственное) управление: Теоретические проблемы: автореф. дис. на соискание науч. степени докт. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история государства и права; история политических и правовых учений» / И.Я. Дюрягин. — Свердловск, 1975. — 35 с.

⁹⁵ Буткевич В.Г. Міжнародне право. Основи теорії: Підручник / В.Г. Буткевич, В.В. Мищик, О.В. Задорожній; Ред. В.Г.Буткевич. — К.: Либідь, 2002. — 608 с.

---

⁹⁶ Рабінович П.М. Особливості тлумачення юридичних норм щодо прав людини (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини) / П.М. Рабінович, С.Є. Федик. — Львів: «Астрон», 2004. — 124 с.

⁹⁷ Євграфов П. Правотлумачення Європейського суду з прав людини і його значення для національного конституційного судочинства / П. Євграфов, В. Тихий // Вісник Конституційного суду України. — 2005. — № 6. — С. 82—84.

⁹⁸ Туманов В.А. Европейский суд по правам человека. Очерк организации и деятельности. — Москва: Издательство «Норма», 2001. — 304 с.